ATË SERGI
Leon. N. Tolstoi

Në Petërburg, në vitet '40, ndodhi një ngjarje që i habiti të gjithë: princi bukurosh, komandant i skuadronit të gardës së regjimentit të koracuar, për të cilin të gjithë thoshin se do të bëhej edhe adjutant personal dhe i parashikonin edhe një karrierë marramendëse në oborrin e perandorit Nikollai i Parë, një muaj para martesës me zonjushën bukuroshe, kanakaren e perandoreshës, dha dorëheqje, i preu lidhjet me të fejuarën, ia fali çifligun e tij të vogël së motrës dhe u bë murg, u mbyll në manastir. Ngjarja iu duk e pazakontë dhe e pashpjegueshme atyre që nuk kishin dijeni për shkaqet e brendshme të saj; për vetë princin, Stepan Kasatskin, përkundrazi, kjo ishte diçka aq e natyrshme, saqë as mund ta përfytyronte si mund të bënte ndryshe.

I ati i Stepan Kasatskit, një kolonel garde në lirim, vdiq kur i biri ishte dymbëdhjetë vjeç. Sadoqë së ëmës i vinte keq ta largonte të birin nga shtëpia, ajo nuk kishte si të mos e vinte në vend amanetin që i la i shoqi para se të vdiste: të mos e mbante djalin në shtëpi, por ta çonte për të mësuar në shkollë ushtarake — dhe ajo e çoi.

Vejusha së bashku me të bijën, Varvarën, u vendosën me banim në Petërburg, që të ishin sa më pranë të birit dhe ta merrnin në ditë festash.

Djali u shqua për aftësitë e shkëlqyera dhe për sedrën e rrallë: dilte i pari në shkollë, sidomos shfaqi dhunti të veçanta në lëndën e matematikës; u dallua gjithashtu në taktikë ushtarake dhe në kalërim.

Ndonëse ishte pak më shtatlartë nga ç'duhej, hijeshia dhe zhdërvjelltësia me të cilën e bënte çdo gjë, binin menjëherë në sy, shto këtu edhe sjelljen pa asnjë cen të kadetit, me përjashtim të rasteve të gjaknxehtësisë.

Nuk pinte, nuk qe i dhënë pas veseve, ishte shumë i drejtë. Vetëm një gjë e pengonte të ishte krejt shembullor: shpërthimet e zemërimit të papërmbajtur, gjatë të cilave e humbiste fare vetëkontrollin e bëhej bishë. Një herë për pak sa nuk e flaku nga dritarja një kadet, që i foli me shpoti për koleksionin e tij të mineraleve. Një herë tjetër sa s'përfundoi fare keq: ia vërviti në surrat ekonomatit pjatën me kotoleta, iu sul një oficeri, dhe thonë se e goditi, për arsye se ky ia bëri hasha fjalën që i kishte dhënë dhe zuri të gënjente pa pikën e turpit. Do ta kishin dënuar të shërbente si ushtar, po të mos kishte pasur përkrahjen e drejtorit të shkollës, i cili e dëboi ekonomatin dhe e mbylli çështjen.

Tetëmbëdhjetë vjeç, e emëruan oficer në regjimentin e gardës aristokratike. Perandori Nikollai. Pavlloviçi e njihte që kur kishte qenë në shkollë, e shqoi edhe këtu në regjiment, kështu që për të flitej se e kishte të hapur rrugën për t'u bërë adjutant personal i carit. Dhe Kasatski e dëshironte shumë një gjë të tillë jo thjesht për sedër, por, kryesorja, sepse që kur kishte qenë kadet qe dhënë me mish e me shpirt, po, me mish e me shpirt, pas Nikollai Pavlloviçit në shkollë dhe cari shkonte shpesh tek ata, kur ai u afrohej me hap të sigurt, të rregullt, me goksin përpara e kokën lart, ku shquhej hunda me kurriz mbi mustaqet dhe favoritet e shkurtra, i veshur me uniformë ushtarake dhe me zërin e tij kumbues përshëndeste kadetët, e bënte Kasatskin që të provonte drithërimat e të dashuruarit, të ngjashme me ato çka do të provonte më vonë, kur njohu vajzën me të cilën ra në dashuri. Veç entuziazmi i dashurisë për Nikollai Pavlloviçin ishte më i madh: donte t'i tregonte besnikërinë e vet të pafund, të sakrifikonte për të, të bëhej theror. Dhe Nikollai Pavlloviçi e dinte se e ngjallte këtë entuziazëm dhe me paramendim e shkaktonte atë. Ai luante me

kadetët, e rrethonte me ta veten, duke u sjellë me ta herë thjesht si me fëmijët, herë miqësisht e herë tërë madhështi solemne. Për atë historinë e fundit të Kasatskit me oficerin, Nikollai Pavlloviçi nuk i tha asnjë fjalë, por, kur djaloshi iu afrua, ai me një gjest teatror e mënjanoi dhe, si u vrenjt, e kërcënoi me gisht, ndërsa kur po largohej, i tha:

- Dije mirë se unë gjithçka e marr vesh, por ka disa gjëra që unë nuk dëshiroj t'i di. Veç ato janë këtu.

Ai i tregoi zemrën.

Kur kadetët që prisnin emërimin erdhën te Nikollai Pavlloviçi për vizitë, ai s'ua kujtoi të kaluarën, u tha, si gjithmonë, se për çdo rast mund t'i drejtoheshin drejtpërdrejt, i porositi t'i shërbenin me besnikëri atij dhe atdheut, u dha fjalën se do të mbetej miku i tyre i parë. Që të gjithë, si gjithmonë, ndiheshin të prekur, kurse Kasatski, që kujtonte dhe ato që i kishin ngjarë, qante me lot dhe u betua t'i shërbente carit të dashur me të gjitha forcat.

Kur Kasatski u emërua në regjiment, e ëma me të motrën erdhën në fillim në Moskë, por më pas jetuan në fshat. Kasatski i ndau motrës gjysmën e pasurisë, pjesa që i mbeti i mjaftonte vetëm sa për ta mbajtur veten ashtu si duhet në atë regjiment të shquar, tepër luksoz, ku shërbente.

Pamja e jashtme e tregonte Kasatskin një oficer garde të ri, të shkëlqyer, që do të bënte karrierë, kurse në botën e tij të brendshme ndodhte ai proçesi i koklavitur, që e mbante tepër të tendosur, i brumosjes së karakterit. Ai kishte nisur që në fëmijëri dhe ishte i shumanshëm, por në thelb rrihte vetëm në një: çdo punë që zinte, përpiqej ta nxirrte nga duart sa më të përkryer, bënte çmos që në çdo gjë ta printe vetëm suksesi, që shoqërohej me lavdërime dhe mahnitje të të tjerëve. Mësimeve,

përvetësimit të dijeve i përkushtonte aq kohë e zell, sa arrinte që ta lavdëronin dhe ta bënin shembull për të tjerët. Me të mbaruar një punë, i përvishej tjetrës. Kështu mundi të siguronte vendin e parë në klasë; kur një herë vuri re se i mungonte shkathtësia e nevojshrne në bisedimet frëngjisht, punoi aq me ngulm, sa arriti ta zotëronte këtë gjuhë si rusishten; kur iu vu shahut, arriti ta luante shkëlqyeshëm që kur ishte kadet.

Përveç devotshmërisë kryesore — shërbimit ndaj carit dhe atdheut — ai gjithmonë vinte para vetes edhe synime të tjerë, të cilëve, sado të vegjël të ishin, u përkushtohej i tëri dhe jetonte vetëm për ta, derisa t'i arrinte. Por, sapo e bënte reaEtet një synim, tjetri hidhte rrënjë në ndërgjegjen e tij dhe ia zinte vendin të parit. Kjo prirje e tij për t'u dalluar, e për këtë duhej arritur me çdo kusht synimi i vënë, ia mbushte jetën. Kështu, me t'u bërë oficer, i vuri si qëllim vetes ta zotëronte në përsosmëri gjithçka që i nevojitet një oficeri në detyrën e tij dhe shumë shpejt u bë një oficer shembullor, ndonëse nuk mundi të çfirohej nga ajo gjaknxehtësi e papërmbajtur, që s'i shqitej. Prapë gjaknxehtësia u bë shkaktare e sa e sa ngjarjeve aspak të hijshme, që s'kishin si të mos e dëmtonin.

Një herë, kur gjatë një bisede në shoqërinë e lartë, vuri re mangësi në arsimin e vet të përgjithshëm, vendosi të merrej me plotësimin e tij; iu vu 1ibrave dhe e arriti atë që donte. Pastaj iu mbush mendja të shkëlqente në shoqërinë e lartë, të zinte vend nderi në të. Mësoi të kërcente shkëlqyeshëm dhe s'kaloi shumë kur zunë ta ftonin në ballo e darka, ku mblidhej ajka e shoqërisë mondane. Por edhe kjo arritje nuk e kënaqte. Ishte mësuar të qe gjithmonë i pari, kurse në këtë mjedis nuk ndihej aspak tillë.

Shoqëria e lartë atëherë përbëhej, dhe unë mendoj se gjithmonë e gjithkund përbëhet, nga katër llojë njerëzish: 1)

nga ata që janë të pasur dhe oborrtarë; 2) nga ata që s'janë të pasur, por që janë lindur e rritur pranë oborrit; 3) nga të pasurit që hiqen si oborrtarë; dhe 4) nga ata që nuk janë as të pasur e as oborrtarë, por që hiqen si të tillë.

Kasatski nuk u përkiste të parëve. Atë me kënaqësi do ta pranonin në dy llojët e fundit. Kur po gatitej të futej në shoqërinë mondane, i vuri qëllim vetes të lidhej me një grua të asaj shoqërie dhe, ndonëse për të kjo ishte diçka e papritur, e arriti shpejt një gjë të tillë. Veç po aq shpejt vuri re se rrethi i njerëzve ku vërtitej ishte i shkallës së ulët, se kishte rrethe të larta oborrtarësh ku, ndonëse atë edhe e pranonin, ndihej i huaj. Me të tregoheshin të sjellshëm, por mënyra si i qëndronin atij i thoshte se ata ishin të vetët me njëri-tjetrin, kurse ai nuk ishte i tyre, dhe Kasatskit i lindi dëshira që dhe ai të bëhej njeri i tyre. Për këtë duhej ta arrinte emërimin adjutant i carit, dhe një emërimi të tillë ai e priste, ose të martohej në rrethin e tyre. Mori vendim t'i futej me zell arritjes së këtij synimi. Ia vuri syrin një bukurosheje, një oborrtareje që jo vetëm ishte njeri i brendshëm në atë shoqëri ku donte të futej, por ishte nga ato, të cilën bënin çmos ta afronin përfaqësues nga më në zë të shoqërisë mondane, shtyllat e saj. Kjo ishte kontesha Korotkova. Kasatski zuri t'i vërtitej jo vetëm për hir të karrierës; ajo ishte jashtëzakonisht tërheqëse, dhe ai fare shpejt e dashuroi. Në fillim ajo qëndroi shumë ftohtë, por pastaj befas çdo gjë ndryshoi, nisi t'i sillej me dashuri, ndërsa nëna e saj me këmbëngulje të veçantë zuri ta ftonte për vizitë.

Kasatski i kërkoi dorën, që u pranua. Atë e habitën lehtësia me të cilën e arriti këtë lumturi dhe disa shenja të veçanta, të çuditshme, që vuri re në sjelljen e nënës dhe të së bijës. U dashurua marrëzisht pas saj dhe iu verbuan sytë,

prandaj nuk pa e as dëgjoi për atë që e dinte mbarë qyteti: e fejuara e tij kishte ndonjë vit që ishte dashnore e Nikollai Pavlloviçit.

Dy javë para ditës së caktuar për martesën, Kasatski ishte në Carskoje Sello, në vilën e së fejuarës. Ishte një ditë e nxehtë maji. Të fejuarit, pasi shëtitën në kopsht, u ulën në një stol nën hijen e një bliri. Meri ishte veçanërisht e mirë me atë fustanin prej mëndafshi të bardhë. Dukej mishërim i pafajësisë dhe i dashurisë. Rrinte herë kokulur, herë duke ia hedhur sytë bukuroshit trupmadh, që i fliste me shumë delikatesë e ndjenjë dhe që e maste çdo lëvizje, sikur të kishte frikë mos e cenonte, mos e përdhoste pastërtinë engjëllore të së fejuarës. Kasatski ishte nga ata njerëz të viteve dyzet, që sot nuk janë më, njerëz që vetes ia lejonin me ndërgjegje të pastër dhe nuk bëheshin gjykatës të vetvetes për mëkate në punën e seksit, por nga bashkëshortja kërkonin ideale qiellorë dhe këtë pastërti qiellore e quanin se e kishte çdo vajzë e rrethit të tyre, prandaj ashtu edhe silleshin me to, si me qiellorët. Në këtë shikim të çështjes kishte shumë gjëra të padrejta dhe të dëmshme, kështu burrat ua lejonin vetes shthurjen, por përsa u përket grave, ky shikim, që dallon kryekëput nga ai i të rinjve të sotëm, të cilët e konsiderojnë vajzën si femër që kërkon mashkull, pra një shikim i tillë, mendoj, ishte dobiprurës. Vajzat, kur gjenin një përgjërim të tillë hyjnor, përpiqeshin të ishin pak a shumë perëndesha. Këtë pikëpamje për gruan e ndante edhe Kasatski, ai me këtë sy e shihte Korotkovën. Atë ditë ndihej veçanërisht dashuruar pas saj, nuk provonte asnjë tun.dim fizik, përkundrazi, e shihte e përgjërohej për të, si për diçka të paarritshme.

U ngrit ashtu shtatlartë e trupderdhur dhe qëndroi para konteshës Korotkova, duke i mbështetur të dyja duart mbi dorezën e shpatës.

-Unë vetëm tani e njoha tërë atë lumturi që mund të provojë njeriu. Dhe lumturia ime jeni ju, je ti, i tha duke buzëqeshur me drojë. - Ti ma fale atë!

Ishin në atë shkallë njohjeje, kur të folurit me "ti" nuk ishte bërë ende i zakonshëm dhe ai, që vetëm e adhuronte, e kishte tmerrësisht të vështirë t'i drejtohej me "ti" këtij engjëlli.

- Unë e njoha veten falë... teje, vura re se jam më i mirë nga ç'kam menduar.

- Këtë e di prej kohësh, prandaj dhe ju dashurova.

Një bilbil ia mori këngës aty afër, gjethnaja e njomë fëshfëriu nga puhiza ledhatuese. Ai i mori dorën dhe ia puthi, pika loti iu dukën mbi gepalla. Ajo e kuptoi se ai e falënderonte për fjalët e thëna, se e dashuronte. Ai bëri disa hapa heshturazi, pastaj iu afrua dhe u ul.

- Ju e dini, ti e di, e po njëlloj është. Unë të jam afruar jo pa interes, kam dashur të kem lidhje me shoqërinë e lartë, por pastaj... Sa e papërfillshme është kjo në krahasim me ty, kur të njoha ty. Nuk më merr inat për këtë?

Ajo nuk iu përgjigj dhe vetëm e çiku me dorë dorën e tij.

Ai e kuptoi domethënien: "Jo, nuk të marr inat".

- Po ja, ti the..., — ai u step, kjo iu duk si shumë e guximshme, - ti the se më dashuron e unë të besoj, por, më fal të lutem, përveç kësaj ka edhe diçka tjetër që ty të shqetëson dhe të pengon. Ç'të jetë val1ë?

"Po, o tani, o kurrë, - mendoi ajo. — Ai, sido të jetë, do ta marrë vesh. Tani ai s'ka për të ikur. Por sikur të ikë, kjo do të ishte e tmerrshme"!

Dhe ajo, me një shikim prej të dashuruare, e mbështolli tërë figurën e tij të madhe, fisnike, të fuqishme. Tani ajo e donte më shumë se Nikollain dhe, po të mos përzihej në këtë mes qenia e tij si perandor, nuk do ta këmbente kurrë Kasatskin me atë.

- Më dëgjoni, ju lutem. Unë nuk mund ta fsheh të vërtetën. Duhet t'jua them të gjitha. Ju do pyesni çfarë? Po ja, që kam dashuruar.

Ajo vuri dorën e saj mbi të tijën, duke iu lutur ta falte.

Ai heshti.

- Doni të dini cilin? Atë, Lartmadhërinë.

- Ne të gjithë e duam; e marr me mend që ju në institute…

- Jo, më vonë. Ishte një ndjenjë që kaloi shpejt. Por unë duhet t'ju them …

- E çfarë, pra?

-Jo ashtu, thjesht.

Ajo mbuloi fytyrën me duar.

- Si? Keni qenë e tij ?

Ajo heshti. Ai brofi dhe, i zbehtë si vdekja, me mollëzat e faqeve që i dridheshin, qëndroi para saj. Iu kujtua tani se me çfarë përzemërsie e përshëndeti Nikollai Pavlloviçi, kur e takoi në bulevardin e Nevës.

- 0 Zot, ç'kam bërë, Stiva!

- Mos më prekni, mos! O, çfarë dhimbje! Ai u kthye dhe eci për nga shtëpia. Në shtëpi takoi të ëmën.

- Ç'keni kështu, princ? Unë … Ajo heshti kur e pa në fytyrë. E kishte të kuqe flakë, mend i teptiste gjaku.

- Ju e dinit dhe më përdorët për ta mbuluar. Po të mos ishit femra, - bërtiti, ngriti mbi kokën e saj grushtin e tij të rëndë dhe, pasi u kthye në vend, doli me vrap.

Sikur ai, që kishte qenë dashnor i të fejuarës së tij, të ishte një njeri tjetër, do ta kishte vrarë në vend, por ky njeri ishte cari i adhuruar.

Të nesërmen kërkoi lirim, u shtir i sëmurë, që të mos shihej me njeri dhe shkoi në fshat.

Verën e kaloi aty dhe u mundua t'i vinte në vijë punët. Kur vera mbaroi, nuk u kthye në Petërburg, por shkoi në manastir dhe u bë murg. Në letrat që i shkruante, e ëma u përpoq ta ndalonte të bënte një hap aq vendimtar. Ai i përgjigjej se devotshmëria për t'iu përkushtuar Zotit, ishte arsyeja me e lartë dhe se këtë e ndiente në veten e tij. Vetëm e motra, vajzë krenare dhe sedërhe si i vëllai, e kuptonte.

Ajo e kuptonte se ai zgjodhi rrugën e manastirit për të qenë më lart se ata, që deshën t'i tregonin se qëndronin më lart nga ai. Dhe ajo e kuptonte drejt. Duke u bërë murg, ai i thoshte botës se e përbuzte gjithçka, që të tjerëve u dukej aq e rëndësishme, siç i dukej edhe atij vetë asokohe kur shërbente, dhe se ndërkohë po ngrihej në një të tillë lartësi të re, nga ku mund të shihte nga lart – poshtë ata njerëz që më parë i kishte adhuruar. Por nuk ishte vetëm kjo ndjenjë, siç mendonte e motra, Varenjka, që e shtynte. Jetonte tek ai edhe një ndjenjë e mirëfilltë fetare, këtë Varenjka nuk e dinte, e pleksur me ndjenjën e krenarisë dhe me dëshirën për të qenë kudo i parë. Së bashku, ato e shtynë në këtë hap. Zhgënjimi ndaj Merit (së fejuarës që e përfytyronte një engjëll të vërtetë) dhe fyerja që i bënë, ishin aq të fuqishme, sa e hodhën në krahët e dëshpërimit

dhe dëshpërimi lidhej me idhullin, me besimin naiv fëmijëror, që kurrë ndonjëherë më parë nuk ia kishin cenuar.

Kasatskin e pranuan në manastir ditën e Pokrovit.

Igumeni i manastirit ishte një oborrtar, njeri i mençur dhe i ditur, që i përkiste gjeneratës së murgjve me zanafillë nga Vallahia; në zakonin tyre ishte nënshtrimi i përulur ndaj atij, që zgjidhej si i urtë dhe mësimdhënës. Igumeni ishte nxënës i të urtëve në zë, Amvorosit dhe Makarit. Para këtij igumeni Kasatski përulej si para një udhëheqësi shpirtëror.

Përveç ndjenjës së vetëdijes për epërsinë mbi të tjerët, ndjenjë që Kasatski e provonte në çdo hap që bënte në manastir, ashtu si në çdo punë tjetër, edhe këtu atij i mbushej zemra nga gëzimi i pashprehur kur arrinte një përkryerje më të lartë, si të trupit, ashtu dhe të shpirtit. Ashtu si në regjiment, ku ishte jo thjesht një oficer pa asnjë të metë, por i tillë që bënte më shumë sa ç'kërkohej, duke e zgjeruar vazhdimisht kornizën e përkryerjes, edhe si murg përpiqej të ishte i përkryer: gjithmonë punëtor, kokulur, i përkorë, i butë, i pastër jo vetëm në veprime, por edhe në mendime, i përsosur dhe i bindur. Sidomos kjo veti e fundit, ashtu si edhe prirja për të qenë i përkryer, ia lehtësonin të jetuarit. Vërtet që shumë kërkesa të jetës së murgut në një manastir si ky, të mbushur plot me vizitorë, ai s'i kishte për zemër, por çdo ngasje që i vinte nga kjo jetë, ai e asgjësonte duke u bindur: "S'është puna ime të arsyetoj, puna ime është të mos luhatem në plotësimin e detyrimeve, qoftë kur qëndroj para epitafit, apo kur bëj detyrën e psaltit, apo merrem me llogaritë e fietoreve". Çdo mundësi për të ndyshuar mënjanohej në çast, apo nëpërmjet bindjes ndaj igumenit. Po të mos kishte qenë bindja, atë do ta rëndonin edhe

zvargia, edhe mefshtësia e shërbesave fetare, edhe varavingot e vizitorëve, edhe huqet e liga të vëllazërisë, por tanimë të gjitha këto jo vetëm kapërceheshin hareshëm, por ishin për të ngushëllim dhe përkrahje. "Nuk e di se përse duhen dëgjuar disa herë në ditë të njëjtat lutje, por e di se ato janë të nevojshme. Dhe kur e di se janë të nevojshme, ndiej gëzim në to, - ia përsëriste vetes". Igumeni i tha se, ashtu si nevojitej ushqimi trupor për të mbajtur gjallë jetën, ashtu nevojitej edhe ushqimi shpirtëror — lutjet kishtare — për të mbajtur gjallë jetën shpirtërore. Ai e besonte këtë, dhe në të vërtetë shërbesat kishtare, veçanërisht ato të mëngjeseve kur ai mezi ngrihej, i jepnin një prehje të vërtetë dhe e ngazëllenin. Ngazëllimi buronte nga vetëdija e bindjes dhe nga mosdyshimi në veprimet që kryente, të paracaktuara nga igumeni i manastirit. Bukuria e jetës ishte për të jo vetëm nënshtrimi gjithnjë e më i plotë i vullnetit, përulësia që sa vinte e i shtohej, por edhe përqafimi i të gjithë virtyteve të krishterë, të cilët, kohët e para, iu dukën lehtësisht të përvetësueshëm. Çifligun ia dha të tërin motrës dhe nuk ndjeu fare keqardhje për të, nuk ndiente në veten e tij dembelizëm çifligari. Pajtimi me më të ulëtit i jepej lehtë dhe e ngazëllente. Madje edhe fitorja mbi mëkatin e epshit, si një ngjarje marramendëse, u arrit shpejt. Igumeni e paralajmëroi posaçërisht të ruhej nga ky mëkat, por Kasatski ndihej i gëzuar që qe i çliruar prej tij.

E mundonte vetëm kujtimi i së fejuarës. Dhe jo thjesht kujtimi, por përfytyrimi i gjallë i asaj që mund t'i ndodhte, po të mos i kishte prerë me të marrëdhëniet. Padashur i dilte para syve favoritja e Lartmadhërisë, me të cilën ishte njohur dhe do të martohej: ajo do të ishte një grua e mrekullueshme, nënë e fëmijëve; burri do të kishte një detyrë të rëndësishme, do kishte

edhe pushtet, edhe nderime, edhe një grua të mirë, tashmë të penduar.

Kur ishte në minuta të mira, këto mendime nuk e turbullonin. Përkundrazi, në kësi çastesh ndihej i gëzuar që i hoqi qafe këto tundime. Por kishte minuta kur, papritur, të gjitha ato që ia mbushnin jetën, i mbulonte mugëtira; jo se pushonte së besuari, por pushonte së pari, nuk i grishte dot në veten e tij këto përfytyrime, ndërsa kujtimet dhe, e tmerrshme të thuhet, pendimi për atë që bëri, e pushtonin të tërin.

Në kësi çastesh kishte vetën një shpëtim — dëgjesën. Zihej me punë dhe u përkushtohej tërë ditën lutjeve. Ai, si zakonisht, falej, blatonte lutje, madje edhe më shumë se zakonisht, por falej me trup, shpirti mungonte. Dhe kjo zgjaste tërë ditën, nganjëherë dy, e mandej kalonte vetiu. Po ajo ditë, ose ato dy ditë ishin të tmerrshme. Kasatski e ndiente se nuk ndodhej as nën pushtetin e vetes e as nën atë të Zotit, por nën atë të një të huaji. Dhe gjithçka që mund të bënte dhe bënte në atë kohë ishte ajo që i këshillonte igumeni: me çdo kusht të mbahej në atë gjendje, në të cilën ndodhej, të mos vepronte, të priste. Në kësi rastesh Kasatski në përgjithësi jetonte jo me vullnetin e tij, po me atë të igumenit dhe në këtë dëgjesë përmbahej një amshim i veçantë.

Kështu i kaloi jeta Kasatskit në manastirin e parë, ku kishte hyrë para shtatë vjetësh. Në fundin e vitit të tetë u pranua hijeroatë me emrin Sergi. Ai dhe më parë e kishte provuar ç'është ngushtimi i madh dhe entuziazmi shpirtëror kur merrte kungatën; tani kur i rastiste t'i bënte vetë shërbesat, të meshonte vetë, e ndiente veten të mallëngjyer deri në lot. Veç, me kohë, kjo ndjenjë erdhi duke u fashitur dhe, kur një herë iu desh të meshonte në një gjendje shpirtërore aspak të mirë, shpirtërisht i rënë, e kjo gjendje erdhi e iu përsërit, entuziazmi shpirtëror nisi

t'i shuhej në mënyrë të dukshme dhe i mbeti vetëm forca e zakonit.

Kështu në vitin e shtatë të jetës në manastir, Sergi ndihej i mërzitur. Atë që duhej mësuar, atë që duhej arritur — ai e arriti, dhe këtu s'kishte ç'të bënte më.

Ndërkohë gjendja e përgjumur sa vinte e bëhej më zotëruese. Mori lajmin e vdekjes së të ëmës, dëgjoi për martesën e Merit. Që të dy këta lajme i priti me gjakftohtësi. Tërë vëmendjen, tërë forcat i kishte përqëndruar në çështjet e botës shpirtërore.

Në vitin e katërt të jetës së murgut, arkimandriti e përkëdheli së tepërmi me vëmendjen që i kushtoi, dhe igumeni e këshilloi të mos e kundërshtonte ngritjen në detyrë, po t'ia ofronin. Dhe atëherë ambicia e murgut, kjo veti aq e shëmtuar e tyre, nxori krye tek ai. E çuan në një manastir që ishte pranë kryeqytetit.

Deshi të kundërshtonte, por igumeni e urdhëroi të pranonte. E pranoi emërimin, u përshëndetën me igumenin dhe u vendos në manastirin tjetër.

Qëndrimi në këtë manastir kryeqyteti shënoi një ngjarje të rëndësishme në jetën e Sergit. Ngasje gjithfarëshe i vinin nga të katër anët, dhe tërë forcat e veta i përgendrai në përballimin e tyre.

Në manastirin e mëparshëm ngasja prej seksit femëror pak e mundonte, ndërsa këtu ajo nisi të vepronte me një forcë të tmerrshme dhe puna arriti deri aty, saqë mori një shfaqje të përcaktuar qartë. Ishte një zonjë e njohur për sjelljen e saj jo të mirë që filloi t'i vardisej atë Sergit. Ajo vetë u fut në bisedë me të dhe iu lut që t'i bënte një vizitë. Sergi e kundërshtoi rreptë, por u tmerrua nga shfaqja krejt e përcaktuar e dëshirës që

ndjeu. Dhe u tremb aq shumë, sa i shkoi për këshillim igumenit, po s'u mjaftua me kaq. Që të sigurohej përfundimisht, duke e mposhtur turpin që ndiente, thirri ndihmësin e vet të ri dhe, pasi i tregoi për dobësinë që po provonte, iu lut të mos ia shqiste sytë, të mos e linte të shkonte gjetiu përveç në shërbesa dhe dëgjesa.

Edhe një ngasje tjetër e madhe e shqetësonte Sergin: igumeni i këtij manastiri, një njeri mondan e i shkathët, që e kishte veshur rrobën e klerikut sa për karrier, ishte njeri që nuk e honepste dot. Sadoqë e detyronte veten, Sergi nuk po e mposhtte dot këtë ndjenjë. Ai i përulej, por në thellësi të shpirtit vazhdonte ta dënonte. Dhe kjo ndjenjë e keqe nuk mënoi të shpërthente jashtë.

Ishte viti i dytë i qëndresës së tij në këtë manastir. Ndodhi kështu: Ditën e Pokrovit u meshua në kishën e madhe. Kishin ardhur shumë besimtarë. Meshën e nxori vetë igumeni. Atë Sergi kishte qëndruar në vendin e tij të zakonshëm dhe po falej, domethënë ndodhej në atë gjendje lutjeje të brendshme, në të cilën ndodhej kurdoherë në kohën e shërbesave e sidomos kur ato bëheshin në kishën e madhe, ku meshën e nxirrte ai. Shkaktarë të kësaj lufte të brendshme ishin vizitorët, zotërinjtë, por sidomos zonjat. Ai bënte çmos të mos i vinte re, të mos ishte në dijeni të asaj çka ndodhte përreth: të mos shihte sesi vinin të përcjella nga ushtarët që, duke shtyrë popullin, u hapnin rrugën, sesi zonjat u tregonin njëra — tjetrës murgjit, shpesh edhe atë vetë, si murg bukurosh që ishte. Duke i ulur, si të thuash, grilat e vërnendjes, atë Sergi përpiqej të mos shihte asgjë, përveç ndriçimit të qirinjve të ikonostasit, ikonave dhe atyre që shërbenin; të mos dëgjonte asgjë, përveç fjalëve të lutjeve të kënduara dhe të shqiptuara, dhe të mos provonte asnjë lloj ndjenje tjetër, përveç vetëmohimit për vetëdijen e

plotësimit të detyrës, ndjenjë që ai e përjetonte gjithmonë kur dëgjonte dhe porsëriste për të satën herë lutjet.

Ai ndalonte, përkulej, bënte kryqin sa herë që duhej bërë dhe dridhej në atë luftën e tij të brendshme, duke u dhënë herë pas dënimit gjakftohtë, herë pas paqtimit me vetëdije të mendimeve dhe të ndjenjave vetjake; sakaq epitropi Nikodim, një tjetër tundim i madh për atë Sergin - Nikodimin, ai pa dashjen e vet e cilësonte si sahanlëpirës hipokrit të igumenit — iu afrua dhe, me një përkulje të thellë sikur do ndahej dyshas, i tha se igumeni dëshironte ta kishte pranë vetes në altar. Atë Sergi u mbështoll me zhgunin, veshi kamillafin dhe çau i kujdesshëm përmes besimtarëve.

- *Lise, regardez à droite, c'est lui*, [1]- i erdhi në vesh një zë gruaje.

- *Où, où? Il n'est pas tellement beau*[2].

E dinte se po flisnin për të. Ai i dëgjoi dhe, si ngaherë, në çastet e ngasjes, përsëriste fjalët: "Dhe mos na ço në ngasje". Uli kokën dhe sytë, kaloi pranë amvonës dhe, pasi la mënjanë psaltët që po kalonin në atë kohë para ikonostasit, u fut në dyert e veriut. Me të shkelur në altar, siç e lypte zakoni, kryqëzoi duart dhe u përkul duke u palosur dyshas para ikonës, pastaj ngriti kryet dhe pa nga igumeni, ndërsa dikë tjetër, që qëndronte pranë tij, vetëm sa e fshiku me bisht të syrit dhe nuk iu drejtua.

Igumeni, veshur me rrobat e meshës, qëndronte te muri; kishte nxjerrë jashtë duart topolake, si mafishe, dhe i kishte mbështetur mbi barkun e fryrë; duke fërkuar gajtanin e rasës, buzëqeshte dhe diç i thoshte ushtarakut të veshur me uniformë

[1] *Liza, shiko djathtas, është ai.*

[2] *Ku, ku? Nuk është dhe aq i bukur.*

gjenerali, me shenja dhe tuja, të cilat tani po i vështronte atë Sergi me atë syrin e tij të mësuar të ushtarakut. Ky ishte një ish-komandant i regjimentit të tij, por që tani, me ç'dukej, zinte një post të rëndësishëm, dhe atë Sergi e vuri re menjëherë se igumeni këtë e dinte dhe i jepte kënaqësi një gjë e tillë, ndaj dhe i shkëlqente fytyra e ngjallme me gjithë togën. Atë Sergi e ndjeu veten të fyer dhe të hidhëruar, dhe kjo ndjenjë erdhi e u forcua kur dëgjoi nga goja e igumenit se e pati thirrur atë Sergin vetëm për të kënaqur kureshtjen e gjeneralit për të parë ish-kolegun e tij, siç u shpreh ai.

- Gëzohem shumë që ju shoh me këtë pamje engjëlli, - i tha gjenerali duke i zgjatur dorën. - Shpresoj se s'e keni harruar shokun tuaj të vjetër.

Edhe fytyra e igumenit, e kuqe dhe e qeshur, sikur e miratonte atë çka tha gjenerali, edhe fytyra e mbajtur me kujdes e gjeneralit me atë buzëqeshjen e tij të vetëkënaqur, duhma e verës që dilte nga goja e tij sa herë që shfrynte dhe era e duhanit që kutërbonin favoritet, të gjitha këto e bënë të pëlciste atë Sergin. Ai iu përkul edhe njëherë igumenit dhe i tha:

- Hirësia juaj urdhëruat të më thërrisnin? - Dhe sakaq bëri një ndalesë, duke shprehur me pamjen e fytyrës dhe pozën e trupit pyetjen: përse?

Igumeni iu përgjigj:

- Po ja, që të takoheshit me gjeneralin.

- Hirësi, unë u largova nga bota që t'u shpëtoj tundimeve të saj, - i tha dyllë i verdhë e me buzët që dridheshin. — E përse më detyroni t'u nënshtrohem atyre? Në kohë lutjeje dhe në shtëpinë e Perëndisë!

- Shko, shko, — i tha igumeni i vrenjtur dhe tërë inat. Ditën tjetër atë Sergi i kërkoi ndjesë igumenit dhe vëllazërisë së manastirit për krenarinë, por, pas një nate që e kaloi në falje,

vendosi të ikte që andej, për këtë iu drejtua me lutje igumenit të manastirit nga ku kishte ardhur që ta pranonte të kthehej aty. I shkroi se e ndiente veten të dobët dhe të pazotin për të luftuar i vetëm kundër tundimeve pa pasur ndihmën e tij të urtë. I foli se ishte penduar për krenarinë që kishte shfaqur. Pas pak i erdhi një letër nga ai igumen, ku thuhej se tërë e keqja qëndronte në krenarinë që e mundonte. Ky i shpjegonte se shpërthimi i zemërimit i kishte ardhur jo ngaqë s'qe bindur se kishte hequr dorë nga nderimet laike për hir të Zotit, por nga krenaria për t'u dukur se ja de kush jam unë, unë s'kam nevojë për asgjë. Ja përse nuk e duroj dot sjelljen e igumenit. Unë e kam përbuzur çdo gjë në emër të Zotit, kurse mua më tregojnë si të isha egërsirë. *"Po ta kishe përbuzur lavdinë në emër të Zotit, ti do të kishe duruar. Ende nuk është shuar në shpirtin tënd krenaria e laikut. Kam menduar për ty, i vogli Sergi, i jam falur Zotit për dhe ja ç'më yshti ai:jeto si më parë dhe nënshtrohu. Ka disa ditë që mësuam se në një manastir të vogël, të thellë, ndërroi jetë. oshënari Ilarion. Jetoi ai aty tetëmbëdhjetë vjet. Igumeni i Tambovit pyet nëse ka dëshirë ndonjë nga vëllezërit të shkojë atje. Dhe ja, kjo letra jote. Drejtoju me lutje atë Paisit në manastirin e Tambovit për ta zënë ti qelinë e Ilarionit. Jo se ti mund zëvendësosh Ilarionin, por aty të duhet vetmia, që ta shtrosh krenarinë. Zoti qoftë me ty"!*

Sergi iu bind fialëve të letrës, ia tregoi atë igumenit të këtushëm dhe, pasi mori pëlqimin e tij, ia ktheu manastirit qelinë e vet me ç'kishte tjetër dhe u nis për në humbëtirën e Tambovit.

Këtu, i pari i manastirit, një qeverisës i zoti me prejardhje prej tregtari, e priti Sergin qetë dhe thjesht dhe e çoi në qelinë e Ilarionit, i caktoi një murg për kujdestar dhe pastaj,

me kërkesë të Sergit, e la vetëm. Qelia ishte një guvë e hapur në mal. Aty e kishin varrosur dhe Në pjesën e saj të mbrapme ishte varrosur Ilarioni, në të përparmen kishte një kamare për të fietur, një dyshek me kashtë, një tryezë dhe rafti me libra e ikona. Te dera e daljes ishte një tryezë prej dërrasash të pazdruguara; aty, një herë në ditë, një murg Linte bukën e sjellë nga manastiri.

Dhe atë Sergi u bë oshënar.

Javën e bardhë të vitit të gjashtë të jetës së Sergit si oshënar, nga qyteti i afërm, pas petullave dhe karnavaleve, një grup miqsh nga paria e qytetit, burra e gra, tërë shend e verë u nisën për shëtitje me trojka.

Shoqëria përbëhej nga dy avokatë, një çifligar i pasur, një oficer dhe nga katër gra. Njëra ishte e shoqja e oficerit, tjetra e çifligarit, e treta ishte beqare, motra e çifligarit, kurse e katërta ishte një bukuroshe e shkurorëzuar, tepër e pasur dhe huqelie, që jo rrallë e habiste dhe e turbullonte qytetin me të papriturat që shkaktonte.

Koha ishte e mrekullueshme, rruga si sini. Bënë nja dhjetë vjorste[3] jashtë qytetit, u ndalën dhe u mblodhën kokë më kokë për të vendosur ç'të bënin më tej: të vazhdonin rrugën apo të ktheheshin nga kishin ardhur.

- Po kjo rrugë për ku të çon? — pyeti Makovkina, bukuroshja e shkurorëzuar.

- Për në Tambino. S'është veçse nja dymbëdhjetë vjorste larg që këtej, - tha avokati cië i vardisej Makovkinës.

- E po pastaj?

- Pastaj për në L... përmes manastirit.

- Manastiri ku është ai, atë Sergi?

[3] Masë gjatësie ruse = 1.06 km

- Po.

- Zonja! Zotërinj! Nisemi drejt e te Kasatski! Në Tambino bëjmë një pushim, hamë diçka.

- Po do të na zërë nata në rrugë.

- S'ka gjë, do ta kalojmë natën te Kasatski.

- Kështu bëjmë, se aty është hoteli i manastirit dhe s'është i keq. Kam qenë kur mbrojta çështjen e Makinit.

- Jo, unë do të fle te Kasatski.

- E po kjo është e pamundur, sado e gjithëpushtetshme që jeni e që ju njohin të gjithë.

- E pamundur? Vëmë bast.

- Vëmë. Po të arrini të flini tek ai, ju jap ç'të më kërkoni.

- *A discretion*[4]. Edhe ju, po ashtu!

- E po, mirë. Shkojmë.

Kush ngiste trojkat, hodhi nga një gotë verë. Të tjerët nxorën kutinë me torta dhe me karamele për të shoqëruar verën. Zonjat i mbështollën me qyrke gëzofi të bardhë. U hëngrën një hop se cila trojkë do të printe dhe njëri, më i shkathëti e më i riu, me një lëvizje të furishme fshikulloi ajrin me kamxhik, u grahu kuajve dhe u derdh përreth tingëllima e zilkave dhe zhaurima e rrëshqitëseve mbi dëborë.

Trojkat dridheshin lehtë dhe lëkundeshin, kuajt e mbrehur mirë vraponin me hap të lehtë, të hareshëm, rruga e shtruar si e vajisur vraponte me shpejtësi mbrapa, kamxhiku hera-herës çante ajrin furishëm, avokati dhe oficeri, që rrinin kundruall njëri-tjetrit, diç i molloisnin fqinjës së tyre, Makovkinës, kurse ajo, e mbështjellë si duhet me qyrkun e butë, rrinte e palëvizur dhe mendonte: "Të njëjtat gjëra

[4] Shohim e bëjmë

përsëriten dhe që të gjitha të kallin krupën: po ato fytyra të farfurinjta e të kuqe, era e verës dhe e duhanit që të zënë frymën, po ato familje, po ato mendime dhe gjithçka vërtitet rreth e qark ndyrësirës. Dhe sa të kënagur që ndihen, kanë besim të patundur se çdo gjë që bëjnë, u duket se vetëm kështu duhet të jetë dhe janë gati që kështu të vazhdojnë e të jetojnë derisa t'u vijë vdekja. Kurse unë nuk mundem më. Më mbyti mërzia. Më duhet diçka e tillë, që t'i prishë, t'i përmbysë të gjitha këto. Ja, të themi, si ajo që ndodhi me ata që shkuan në Saratov dhe ngrinë rrugës. Ç'do të kishin bërë vallë këta tanët? Si do të silleshin? Me siguri si ca të poshtër. Secili do të mendonte për veten. Po edhe unë ama me të njëjtën monedhë do t'ua shpërbleja. Veç unë, sidoqoftë, jam e bukur. E këtë ata e dinë mirë. Po ky murg vallë? Si, a thua ai këtë tanimë të mos e kuptojë? S'është e vërtetë, është diçka e pamundur, ata këtë e kuptojnë. Si më ndodhi në vjeshtë me atë kadetin. Ç'budalla që ishte..."

- Ivan Nikollajeviç! - thirri ajo befas.
- Ç'urdhëroni?
- Sa vjeç është ai?
- Kush?
- E po Kasatski, de.
- Më duket i ka kaluar të dyzetat.
- E si, ai që të gjithë ata që i venë i mirëpret?
- I pret të gjithë, por jo gjithmonë.
- M'i mbuloni pak këmbët! Jo ashtu! Sa i ngathët që jeni! Hë, de hë, m'i puthitni mirë! Dhe mos m'i shtrëngoni ashtu, s'ka përse.

Kështu mbërritën afër pyllit ku gjendej qelia. Ajo zbriti dhe u tha që të iknin. Trojkat u nisën dhe ajo, e veshur me

peliçen e bardhë, të butë, bëri udhë nëpër shtegun e pyllit. Avokati zbriti dhe po e ndiqte me sy.

Atë Sergi jetonte prej gjashtë vjetësh si jeremi. Ishte dyzet e nëntë vjeç. Bënte një jetë të vështirë. Jo shkaku i kreshmëve dhe i agjërimeve e as i lutjeve — ato atë nuk e mundonin, por për arsye të luftës së brendshme, luftë, që për të ishte krejt e papritur. Dy ishin tundimet, me të cilët luftonte: dyshimet dhe epshi. Dhe që të dy këta armiq vërsuleshin bashkërisht. Atij i dukej se ata ishin dy armiq të ndryshëm, ndërkohë që ishte një i vetëm. Sapo asgjësohej dyshimi, asgjësohej dhe epshi. Kurse ai mendonte se këta ishin dy djaj të ndryshëm dhe luftonte kundër tyre veç e veç.

"O Zot! O Zot! — thoshte me vete. — Pse nuk më mbush të tërin me besim. Mirë epshi, kundër tij kanë luftuar shën Andoni edhe të tjerë, por besimi. Ata e kishin atë, kurse mua minuta të tëra, orë, ditë më kalojnë pa e pasur. Ç'duhet gjithë kjo botë, tërë kjo bukuri e saj, kur ajo është mëkateshumë dhe prej saj do hequr dorë? E përse e velesit ti këtë tundim? Tundim? Por vallë a nuk është tundim kjo dëshira ime për t'u arratisur nga gëzimet e botës dhe orvatja për të gatitur diçka atje ku ndoshta s'ka asgjë?" Ia tha këtë vetes dhe e pushtoi tmerri, neveria për veten. "Ah, i poshtër! Ah, i ndyrë! Rreh të jesh edhe shenjtor"! - nisi ta shante veten. Dhe ra në gjunjë të falej. Por sapo filloi lutjen, iu shfaq para syve vetja, siç ishte në manastir: me kamillaf, me rasë, me pamje madhështore. Dhe tundi kokën. "Jo, nuk është kjo, ajo që më duhet. Kjo është një gënjeshtër. Të tjerët edhe mund t'i gënjej, por ama jo veten

time, jo Zotin. Unë nuk jam nga ata madhështorët, unë jam i mjerë, jam qesharak". Kapi çipat e rasës, mbuloi këmbët e dobësuara në benevrekët. Dhe buzëqeshi.

Pastaj i lëshoi çipat e rasës dhe nisi të lexonte lutje, të bënte kryqin e të përkulej. "Mos vallë ky shtrat do të jetë varri im"? — shqiptoi. Dhe si të ishte vetë djalli që po fliste, vazhdoi: "Shtrati vetmitar vërtet është varr. Gënjeshtër". Dhe iu fanit gjoksi i vejushës, me të cilën kishte bashkëjetuar dikur. E shkundi atë fanitje dhe vazhdoi shqiptimin. Duke dashur të lexonte porositë, mori Ungjillin, e shfletoi dhe u ndal në atë vend, që e dinte përmendsh, ngaqë i ishte drejtuar shpesh. *"Me besimin tënd, o Zot, ndihmoje besimin tim"*, - lexoi. I fashiti kështu dyshimet që kishin nxjerrë krye.

Ashtu si baraspeshojnë një send me baraspeshë që lëkundet, e rivendosi besimin që iu lëkund dhe me skandali u largua, që të mos e prekte dhe ta prishte. Paftat nga të dyja anët e syve u vunë në vend dhe ai u qetësua. Përsëriti lutjen që e dinte që kur kishte qenë fëmijë: "O Zot, merrmë, merrmë mua", - dhe nga kjo jo vetëm u ndie lehtësuar, por ndjeu gëzim e përgjërim. Bëri kryqin dhe u shtri mbi shtresat në tezgën e ngushtë, pasi vuri si nënkresë rasën verore. Dhe e zuri gjumi, një gjumë i lehtë, ku iu bë sikur u dëgjuan zilkat e një trojke. S'po e kuptonte, në ishin të vërteta apo shihte ëndërr. Dhe befas u dëgjua një e trokitur në derë. U çua pa u besuar veshëve. E trokitura u përsërit. Po, ishte një trokëllimë e afërt, në derën e tij, dhe zëri që dëgjohej ishte zë gruaje.

"O Zot! Të jetë e vërtetë ajo që kam lexuar te apostujt se djalli merr pamje gruaje... Po, ky është zë gruaje. Dhe një zë ledhatues, i druajtur e i ëmbël! Ptu! — Ai pështyu. - Jo, m'u duk ashtu", mendoi dhe u tërhoq për nga qoshja ku varej ikona dhe u ul në gjunjë me atë lëvizjen e saktë, të përsëritur shumë

herë, që e qetësonte aq shumë dhe e mbushte me përdëllim. U ul, flokët i mbuluan fytyrën dhe ngjeshi ballin në dyshemenë e ftohtë, të lagur (që poshtë derës frynte).

...Shqiptoi lutjen që e kishte dëgjuar nga atë lutje që të ndihmonte të largoje ngasjet. Pastaj me lehtësi e ngriti trupin e dobësuar e të lehtësuar mbi këmbët e forta tërë deje dhe donte të vazhdonte të shqiptonte lutjen, por nuk e bëri këtë, pa dashur vuri veshin që të dëgjonte. Ia kishte ënda të dëgjonte. Mbretëronte qetësia. Çurgu ujit të shiut vazhdonte të rridhte në kaden që ndodhej pranë qoshkut. Jashtë ishte errësirë, lloha përzihej me mjegullën. Qetësi e madhe. Dhe befas, diç fëshfëriu te dritarja, u dëgjua qartë po ai zë: ledhatues, i druajtur, i ëmbël; zë gruaje lozonjare, që foli:

- Më lini të futem! Për hir të Krishtit...

Iu duk sikur gjaku iu mblodh në zemër dhe kjo ndali. Nuk merrte dot frymë. "Do të ngjallet Zoti dhe çdo gjë do të shpërndahet..."

- E po nuk jam qoftëlargu, de... - dhe ndihej ai buzagazi, me të cilin u thanë këto fjalë.

- Nuk jam goftëlargu, jam një grua mëkatare që kam humbur rrugën. Jo në kuptimin e figurshëm, por të drejtpërdrejtë të fjalës. - Ajo qeshi. kallkanosa, ju kërkoj strehë...

Ai e qasi fytyrën te xhami. Llamba hidhte dritë mbi xhamat. Ai vuri pëllëmbët nga të dyja anët e fytyrës dhe pa jashtë. Mjegull, errësirë, një dru dhe ja, nga e djathta, ajo. Po, ajo, një grua e veshur me peliçe të bardhë, leshtake, me kapelë gëzofi, me fytyrë të dashur, të ëmbël, të mirë, të trembur, aty

pranë, gjithë - gjithë nja dy vershokë[5] larg fytyrës së tij, e prirur drejt tij. Me të shkëmbyer shikim, ata e njohën njëri-tjetrin. Jo se ishin takuar ndonjëherë; ata parë kurrë, por në shikimin që shkëmbyen, ata (sidomos ai) e ndien se njiheshin, e kuptonin mirë shoshokun. Pas këtij shikimi s'kishte si të dyshonte se mos kishte përpara qoftëlargun, ishte një grua e thjeshtë, e mirë, e dashur, e druajtur.

- Kush jeni? Pse erdhët këtu? e pyeti ai.

- Po hapeni, de! i foli ajo me një zë lozonjar të gjithëpushtetshëm. - Ngriva fare. Ju thashë një herë, humba rrugën.

- Po unë jam murg, oshënar.

- E po, atëherë hapeni! Mos doni që të kallkanosem këtu nën dritaren tuaj, sa të mbaroni atë lutjen.

- Po si kështu ju...

- S'kam për t'ju ngrënë, jo. Për hir të Zotit, hapeni! Po më futet të ftohtit në zemër.

Atë vërtet e pushtoi një angështi. Këto fjalë i tha si duke qarë.

Ai u largua nga dritarja, ngriti sytë nga ikona e Krishtit me kurorën e gjembave. "O Zot, më ndihmo! Zot, më ndihmo!" - foli duke bërë kryqin dhe duke u përkulur deri në tokë. Pastaj bëri drejt derës dhe hapi atë të paradhomës. Pastaj preku me dorë rezen e derës së jashtme. Nga ana tjetër e derës dëgjoi disa hapa. Ajo iku nga dritarja dhe iu afrua derës.

- Aj! - thirri befas. Ai e kuptoi se ajo shkeli në pellgaçen e formuar te pragu. Duart i dridheshin dhe s'po mundte ta lëvizte rezen.

---

[5] *Masë e vjetër që përdorej në Rusi = 4.4 cm*

- Hë, de, hapeni! U bëra qull. Ngriva fare. Ju e keni mendjen te përdëllimi i shpirtit, kurse unë këtu ngriva.

Ai e tërhoqi derën nga vetja, e zhvendosi rezen dhe e shtyu derën jashtë me aq forcë, saqë e përplasi pas saj.

- Ah, më falni! - i tha me atë zërin e dikurshëm të sjelljes në shoqërinë e grave. Ajo i buzëqeshi kur dëgjoi këtë "rnë falni!". "E po, nuk qenka kaq i tmerrshëm", - mendoi.

- S'ka gjë, s'ka gjë. Unë duhet t'ju kërkoj falje, tha ajo dhe hyri në paradhomë. - Nuk do të guxoja kurrë të vija. Por ky është një rast krejt i veçantë.

- Urdhëroni, - tha ai nëpër dhëmbë dhe e la të kalonte. Një aromë e fortë parfumi të hollë, që ai kishte kohë që s'e kishte nuhatur, e çmeriti. Ajo kaloi përmes paradhomës në dhomë. Ai përplasi derën e jashtme pa i vënë rezen, kaloi përmes paradhomës në dhomë.

"O i madhi Jezu Krisht, bir i Perëndisë, ki mëshirë për mua gjynahqarin!" - lutej ai pa pushim jo vetëm me vete, por edhe duke lëvizur ngadalë buzët.

- Urdhëroni, - i tha përsëri.

Ajo qëndroi në mes të dhomës, nga veshja rridhnin currila uji, ajo e shihte këtë. Sytë i qeshnin.

- Më falni që jua prisha vetminë. Po vetë e shihni se në ç'gjendje jam. Më ndodhi kështu, sepse ne u nisëm nga qyteti për një shëtitje në trojka dhe unë vura bast se jam zonja të shkoj fill e vetme nga Vorobjovka në qytet, por ja që humba rrugn dhe, po të mos kisha ndeshur këtu këtë qelinë tuaj... - gënjeu ajo. Por fytyra e tij e turbulloi, prandaj dhe nuk vazhdoi dot më, heshti. Ajo nuk e kishte pandehur të tillë. Nuk ishte aq bukurosh siç e kish përfytyruar, por në sytë e saj ai ishte i mrekullueshëm. Flokët në kokë dhe në rnjekr i kishte të

dredhur, të përshkuar nga thinja, hundën e kishte të rregullt, të hollë, sytë që i shkëlgenin si dy thëngjij të ndezur kur të zhbironte, e çuditën pa masë.

Ai e kuptoi se ajo gënjente.

- Po... Kështu... - tha, ia nguli sytë për një çast dhe sakaq i uli. - Unë po shkoj andej, ju këtu rregullohuni!

Ai mori llambën, ndezi një qiri dhe, pasi u përkul bëri për në dhomëzën prapa ndarëses; ajo dëgjoi të lëvizte diçka aty. "Me siguri që merr masa të mbyllet aty, që të mos ketë të bëj me mua", - mendoi ajo me buzën në gaz dhe, pasi zhveshi qyrkun e bardhë, hoqi kapelën e gëzoftë, që e kishte kapur me karfica pas flokëve, dhe shallin e thurur. Thuajse nuk ishte lagur kur kishte qëndruar nën dritare, kishte bërë zhurmë vetëm për ta detyruar atë që ta linte të hynte. Por te dera vërtet që shkeli mu në pellgaçe dhe këmba e majtë i që lagur deri në kërci, çizmja i qe mbushur plot me ujë. Ajo u ul mbi shtratin e tij, një nim dërrase i mbuluar me një qilim dhe zuri të hiqte çizmet. Kjo qeli asaj iu duk e mahnitshme. Një dhomëz gjithë-gjithë tre arshinë[6] e gjerë dhe nja katër e gjatë, e pastër si të ishte prej qelqi. Ndodhej vetëm shtrati, ku ajo ishte ulur, mbi të qe varur në mur një raft i vogël me libra. Në një qoshe ishte ikona e Krishtit me kurorë me gjemba mbi krye dhe poshtë saj një kandil. Prapa derës në gozhdë qe varur qyrku dhe rasa. Dhomëza mbante një erë të çuditshme: vaji, djerse dhe toke. Gjithçka asaj po i pëlqente. Madje edhe kjo erë.

Këmbët e lagura, sidomos njëra, e shqetësonin dhe me ngut zuri t'i hiqte çizmet, pa pushuar për asnjë çast së buzëqeshuri. Gëzohej jo aq ngaqë ia kishte arritur sesa ngaqë e vuri re se arriti ta turbullonte atë — atë burrë të mrekullueshëm,

---

[6] *Masë gjatësie që përdorej në Rusinë e vjetër = 0.71 cm*

të mahnitshëm, të çuditshëm, tërheqës. "E po s'm'u përgjigj, ç'e keqe më gjeti", - i tha ajo vetes.

- Atë Sergi! Atë Sergi! Kështu ju quajnë, apo jo?

- Ç'dëshironi? iu përgjigj një zë i ulët.

- Ju lutem, të më falni që jua prisha vetminë. Po, vërtet s'Idsha si të bëja ndryshe. E lagur si isha, mund edhe të sëmuresha. Madje as tani nuk e di... Jam krejt e lagur, këmbët i kam dru.

- Më falni, - iu përgjigj zëri i ulët. — Me asgjë nuk mund t'ju shërbej.

- Në asnjë mënyrë nuk do t'ju bezdisja. Ja, vetëm sa të gdhijë.

Ai nuk iu përgjigj. Dhe ajo dëgjoi se diç pëshpëriste, me ç'dukej po falej.

- Ju nuk keni për të hyrë këtu, ë? - e pyeti ajo dhe buzëqeshi. — Se më duhet të zhvishem që t'i thaj rrobat.

Ai nuk iu përgjigj. Vazhdonte të belbëzonte prapa ndarjes, me një zë të qetë, lutjet.

"Ja ky është njeri!" — tha ajo me vete kur po hiqte me vështirësi çizmen e mbushur me ujë. E tërhiqte me sa mundte, por s'po e merrte dot dhe nga kjo i erdhi për të qeshur. Ajo qeshi mbytur, por e dinte fare mirë se ai e dëgjonte dhe se kjo e qeshur ndikonte pikërisht ashtu si donte ajo; pastaj qeshi më shkoqur dhe kjo e qeshur e gëzuar, e vetvetishme, e mirë, vërtet që ndikoi mbi të dhe ndikoi pikërisht ashtu si donte ajo.

"Po, një të tillë njeri mund ta dashurosh. Ata sy! Dhe atë fytyrë të thjeshtë, fisnike, dhe, sado që llomotit ca lutje, edhe të pasionshme! — mendoi ajo. - Ne, grave, s'na e hedh dot. Që kur afroi fytyrën te xhami, ai edhe më pa, edhe më kuptoi, edhe më njohu. Iu përshkëndit në sy dhe iu ngulit. Ai më dëshiroi, i

erdhi keq për mua. Po, i erdhi keq". E hoqi më në fund çizmen dhe iu kthye çorapeve. Që t'i hiqte ato çorape të gjata, të kapura me tiranda, i duhej të ngrinte rrobat. I erdhi zor dhe foli:

- Mos hyni!

Por që prapa ndarjes nuk u përgjigjën. Vazhdonte ajo mërmëritja monotone dhe disa zhurmërima të lëvizjeve.

"Me siguri që po përkulet deri në tokë, - mendoi ajo. — Por kot e ka, shqiptoi ultas. — Ai e ka mendjen tek unë. Ashtu si e kam edhe unë tek ai. Falet, po mendja i rri te këto këmbët e mia", - kështu tha me vete dhe i hoqi çorapet e lagura, pastaj ngriti këmbët në shtrat dhe i vuri nën vete. Ndenji kështu fare pak me gjunjët të rrethuar nga krahët, me shikim të mendueshëm përpara. "Po, ky është një vend i humbur, i qetë. Kurrë s'kishte për ta marrë vesh njeri..."

Ajo u ngrit, i vari çorapet mbi sobë, në një varëse. Kjo iu duk si e veçantë, e preku me dorë, pastaj, duke shkelur lehtazi me këmbët zbathur, u kthye në shtrat dhe përsëri u ul me këmbët mbledhur. Prapa ndarjes asgjë nuk pipëtinte. Ajo pa orën e vockël që mbante të varur në qafë, ishte dy.

"Ata kanë për të ardhur aty nga ora tre". - I mbetej jo më shumë se një orë.

"E pse vetëm do të rri unë këtu? Kush tha? Nuk ma ka ënda kështu. Po i bëj zë".

- Atë Sergi! Atë Sergi! Sergi Dmitriç, princ Kasatski!

Prapa derës - heshtje.

- Ju po tregoheni i pashpirt. Nuk do t'ju thërrisja, po të mos kisha nevojë. Jam e sëmurë. Nuk e di se ç'kam, foli ajo me zë të përvuajtur. - Oh, oh! - nisi të rënkonte dhe ra mbi shtrat. Dhe për çudi, ajo vërtet ndihej e këputur, fare e sëmurë, çdo gjë po i dhembte, dridhej e tëra si në ethe. - Ju lutem, më ndihmoni.

As vetë s'e di se ç'po më ngjet. Oh! Oh! - shkopsiti fustanin, zbuloi kraharorin dhe lëshoi e pafuqishme krahët e zhveshur.

- Oh! Oh! Gjithë këtë kohë ai rrinte në qoshkun e vet dhe falej. I kishte marrë me radhë lutjet e mbrëmjes, i kishte thënë të gjitha; tani rrinte pa lëvizur, me shikimin të përqendruar në majën e hundës dhe krijonte një lutje me mendjen e tij duke pëshpëritur me afsh: "Zoti Jezu Krisht, biri i Perëndisë, ki mëshirë për mua!"

Por i dëgjonte të tëra: edhe si i fëshfëriti fustani i mëndafshtë kur ajo e zhveshi, edhe kur shkeli me këmbët lakuriq mbi dysheme, edhe si fërkonte këmbët e ngrira me dorë. E ndiente se ishte i pafuqishëm dhe se nga minuta në minutë mund të merrte fund, prandaj dhe s'i ndërpriste lutjet. Ai provonte diçka të ngjashme me atë, që do të kishte provuar ai heroi i përrallës atëherë kur do t'i duhej që të çante pa parë as majtas, as djathtas. Atë Sergi e ndiente, e kuptonte se rreziku, fundi i tij, ishte këtu pranë, vërtitej rreth tij dhe e vetmja rrugë e shpëtimit ishte të mos e përfillte, të mos ia hidhte sytë. Por sakaq ndihej i pushtuar nga dëshira për ta parë. Atë çast ajo i tha:

- Po kjo që po bëni s'është aspak njerëzore. Unë mund edhe të vdes.

"Po, do të shkoj, por ashtu si bëri ai ati i shenjtc që, një dorë e vuri mbi gruan e përdalë., ndërsa tjetrën mbi prush". Po këtu nuk ka prush". Pa përreth. Llamba. Vuri gishtin mbi e saj dhe u vrenjt, i gatshëm që ta duronte dhimbien dhe për një kohë mjaft të gjatë, iu duk se nuk po ndiente gjë, por befas — ende pa e kuptuar nëse i dhimbte dhe sa shumë, u rrudhos, e hoqi dorën nga flaka dhe e shkundi: "Jo, këtë nuk e bëj dot".

- Pash Perëndinë, ejani! Po vdes, oh!

"E po si, më erdhi fundi? Jo de, jo"!

- Mirë, po vij, - foli dhe me të djathtën rrëmbeu sëpatën, vuri gishtin tregues të dorës së majtë mbi ngriti sëpatën dhe tak, i ra gishtit pak më poshtë falangës së dytë. Gishti u pre më me lehtësi se drurët e po asaj trashësie, u rrëkëllye drejt anës së kërcurit dhe pastaj ra në dysheme.

Pllaquritjen e gishtit të prerë e dëgjoi para se te ndiente dhimbjen. Por nuk arriti të habitej nga kjo, kur një e therur përvduese e bëri të rrëqethej, në dorë ndjeu ngrohtësinë e gjakut që po i rridhte. E mbështolli shpejt e shpejt gishtin e prerë në fundin e rasës dhe, pasi e shtrëngoi fort pas ijës, iu drejtua derës së dhomës, e hapi, bëri disa hapa dhe u ndal para gruas. sytë e ulur poshtë, e pyeti ngadalë :

- Ç'keni kështu ?

Ajo e shkoi shikimin mbi fytyrën e tij dyllë të verdhë, mbi faqen e majtë që i dridhej dhe befas, u ndie e turpëruar. U ngrit vrulltas, rrëmbeu peliçen, e hodhi krahëve dhe u mbështoll mirë.

- Kisha dhimbje... jam ftohur... unë ... Atë... Sergi... unë...

Ai ngriti sytë e ndriçuar nga një dritë e qetë, ngazalimtare, e pa dhe i foli:

- Motër moj, e pse deshe që ta përdhosësh shpirtin tënd të pavdekshëm? Tundimet duhet të hyjnë në këtë botë, por mjerë ai që bëhet bartës i tyre... Falu që Zoti të na falë.

Ajo e dëgjonte dhe e shikonte. Atë çast dëgjoi një zhurmë pikash që binin. Hodhi syrin dhe pa gjakun që rridhte nga dora nëpër rasën që e mbështillte.

- Ç'i paskeni punuar ashtu dorës? — iu kujtua zhurma që kishte dëgjuar atypari, rrëmbeu llambën, u turr në dhomën ku kishte qenë ai dhe pa në dysheme gishtin e gjakosur. Më e

zbehtë se ai, ajo u kthye dhe deshi t'i fliste, por ai u fut në dhomëzën e tij dhe e mbylli pas vetes derën.

- Më falni, - iu lut ajo. — Si ta laj këtë mëkat që bëra ?

- Ik.

- Dale t'jua mjekoj plagën.

- Ik sa më parë! Ajo u vesh me ngut, në heshtje. E veshur me peliçe, ndenji të priste. Nga oborri erdhi tringëllima e zilkave të trojkave.

- Atë Sergi, më falni, ju lutem.

- Ik! Zoti të fal.

- Atë Sergi, këtej e tutje do të rroj ndryshe. Mos më lini të iki kështu. –

Ik!

- Më falni dhe më bekoni!

- Në emër të atit, të birit e të shpirtit të shenjtë, - u dëgjua pas ndarjes.

- Ik!

Ajo ia shkrepi të qarit dhe doli nga qelia. Avokati i doli p•rpara.

- E po, s'ke ç'bën, e humbët bastin. Ku do uleni?

- Njëlloj është.

Ajo u ul dhe, deri sa mbërritën në shtpi nuk nxori nga goja as edhe një fjalë.

Pas një viti, Makovkina kërkoi të bëhej murgeshë, duke pranuar tërë rreptësinë e jetës së manastirit, nën drejtimin e oshënar Arsenit, që herë pas here i shkruante letra.

Atë Sergi jetoi si oshënar edhe shtatë vjet. Në fillim i pranonte ç'i binin: çajin, sheqerin, bukën e bardhë, qumështin, veshmbathjen, drutë. Por sa më shumë kohë kalonte, aq më të ashpër e bënte mënyrën e jetesës, duke mos pranuar asgjë të tepërt dhe, më në fund, arriti deri aty sa të hiqte dorë nga të gjitha, përveç bukës së zezë dhe atë një herë në javë. Ç'i binin tjetër, ua shpërndante të vobektëve që vinin ta shihnin.

Kohën e kalonte në qeli, duke u falur ose duke kuvenduar me besimtarët, numri i të cilëve sa vinte e rritej. Dilte vetëm për të shkuar në kishë tri herë në vit dhe për të mbushur ujë e për dru, kur i duheshin.

Pesë vjet pas një të tillë jete i ndodhi ajo ngjarja e Makovkinës që shpejt u mor vesh nga të gjithë : vizita e saj natën, pendesa e thellë për atë që bëri dhe mbyllja në manastir. Që prej asaj kohe nami i atë Sergit mori dhenë. I vinin gjithnjë e më shumë pelegrinë; pranë qelisë së tij u vendosën disa murgj, u ngrit edhe një kishë e një hotel. Lavdia e atë Sergit, të cilit si gjithmonë në kësi rastesh ia zmadhonin theroritë që bënte, mori dhenë. Vinin edhe që larg, filluan të sjellin të sëmurë dhe të thoshin se tek ai gjenin derman.

Për herë të parë ai shëroi një njeri në vitin e tetë të jeremisë. Ishte një djalë katërmbëdhjetëvjeçar, të cilin e sollën tek atë Sergi me lutjen që t'i bënte derman. Atë Sergit as që i kishte shkuar ndonjëherë në mendje se mund të shëronte të sëmurë. Një mendim të tillë ai do ta merrte për mëkat të madh, për mburrje, po e ëma e djalit s'i ndahej, i lutej e i falej, i binte ndër këmbë. I thoshte: përse duke qenë se ai i kishte shëruar sa e sa të tjer, nuk dëshironte ta bënte këtë edhe për djalin e saj. I përgjërohej në emër të Krishtit. Fjalëve të atë Sergit se ishte vetëm i madhi Zot ai që i shëronte njerëzit, ajo i përgjigjej se lutej vetëm për një gjë: vinte vetëm dorën mbi kokë të birit dhe

t'i falej Zotit për të. Atë Sergi nuk pranoi dhe u veçua në qelinë e tij. Por ditën tjetër (ishte vjeshtë, netët ishin të ftohta),' kur po dilte për ujë, i zuri syri po atë grua bashkë me të ni-ëkatërmbëdhjetëvjeçar të zbehtë, të dobësuar, që përsëri iu drejtua me po atë lutje. Atë Sergit iu kujtua rrëfenja për gjyqtarin e padrejtë dhe,r.tneqë më parë nuk kishte provuar asnjë dyshim se duhej të kundërshtonte, tani e provoi atë dhe, pasi e provoi dyshimin, ra më gjunjë dhe nisi të falej, përderisa në shpirt i lindi vendimi. Vendimi ishte i tillë që ai duhej t'ia plotësonte lutjen asaj nëne, sepse besimi cië ajo shfaqte mund ta shpëtonte djalin, përsa i takonte atij, atë Sergit, ai në këtë rast nuk ishte veçse një hiç i zgjedhur nga Zoti për ndërmjetësi.

I doli përpara asaj nëne, bëri si i tha ajo, i vuri dorën mbi kokë djalit dhe iu lut Zotit për të.

Nënë e bir ikën dhe pas një muaji, djali u shërua. Anekënd u përhap lajmi për fuqinë kuruese prej shenjtori të atë Sergit, e ndërkohë filluan ta thërrisnin i urti Serg. Që prej kësaj kohe nuk kishte javë që tek ai të mos vinte ndonjë i sëmurë. Dhe kur pranoi një herë, nuk kishte si të mos pranonte ngaherë: u vinte dorën mbi kokë, i lutej Zotit dhe shumëkush edhe gjente derman, kurse lavdia e atë Sergit rritej.

Kështu kaluan nëntë vjet në manastir dhe trembëdhjetë në oshënari. Atë Sergi kishte pamje të urti: mjekrën e kishte të gjatë, të thinjur, por floka, ndonëse të rrallë, i kishte ende të zinj dhe kaçurrelë.

Atë Sergi disa javë radhë jetoi me një mendim që s'i shqitej: a bëri rnirë vallë që pranoi të vihej në atë rol, të cilin më shumë ia kërkuan arkimandriti dhe igumeni? Pas shërimit të

djalthit katërmbëdhjetëvjeçar, çdo muaj, javë dhe ditë atë Sergi e ndiente sesi po rrënohej jeta e tij e brendshme, duke u zëvendësuar me të jashtmen. Sikur ia kishin nxjerrë të përbrendshmet jashtë.

Sergi e shikonte se qe bërë mjet për të tërhequr vizitorët dhe ndihmëdhënësit e manastirit, për këtë arsye të parët e manastirit i krijuan të tilla kushte, që ai të ishte sa më dobiprurës. Atij tani nuk i krijohej më asnjë mundësi për të punuar, ia sillnin gjithçka që i duhej dhe i kërkonin vetëm një gjë: të mos ua kundërshtonte bekimin besimtarëve. Për voli të tij, ata i caktuan edhe ditët kur do të priste njerëzit; veç burrat dhe veç gratë, veçse, në dhomën ku priste gratë, vunë edhe një ndarëse që të mos e rrëzonin vizitoret më të papërmbajtshme kur i binin vrulltas më gjunjë, caktuan dhe një vend ku ai bekonte besimtarët. Meqë thoshin se u duhej njerëzve, se qe duke respektuar ligjin e dashurisë së krishterë, nuk mund të mos i përgjigjej kërkesës së besirmarëve pr ta takuar, se largimi nga ata do ta tregonte njeri të pashpirt, dhe ai nuk mund të mos qe i një mendjeje me ata që flisnin kështu, po, sa më shumë që i jepej kësaj jete, aq më tepër e ndiente se e brendshmja po i dilte e tëra jaslitë, se po shteronte brenda tij ajo gurra e ujit flladitës duke shkuar përherë e më shumë për njerëzit e jo për Zotin.

Kur u jepte porosi pelegrinëve, kur thjesht i bekonte apo i lutej Zotit për të sëmurët, kur u jepte këshilla njerëzve për rrugën që duhej të ndicinin në jetë, apo dëgjonte falënderimet e atyre që u kishte ndihur duke i shëruar, siç i thoshin ata, ai nuk kishte sesi të mos ndiente gëzim, nuk kishte sesi të mos interesohej për rrjedhojat e veprimtarisë së vet, për ndikimin e saj mbi njerëzit. Mendonte për veten se ishte një kandil i ndezur dhe, sa më shumë cië e ndiente këtë, aq më tepër e ndiente dobësimin, fikjen e dritës së Perëndisë për të vërtetën, që e

ndriçonte nga brenda. "Sa i shkon Zotit dhe sa u shkon njerëzve kjo që po bëj?" - ja pyetja që s'i shqitej nga mendja dhe e mundonte pareshtur dhe së cilës ai jo se nuk mundte, por nuk vendoste që t'i përgjigjej. Thellë në shpirt e ndiente që djalli ia kishte këmbyer tërë veprimtarinë për Zotin me veprimtarinë për njerëzit. Këtë e ndiente sepse, ashtu siç e kishte pasur të rëndë atëherë kur e shkëputën nga vetmia, ashtu e kish të rëndë edhe tani vetminë. E rëndonin vizitorët, e lodhnin, por thellë në shpirt u gëzohej atyre, u gëzohej lëvdatave, nga të cilat ishte i rrethuar.

Një herë vendosi të ikte, të fshihej. E mendoi mirë e mirë çdo gjë: përgatiti një dolloma muzhiku, pantallona, kapelë. Tha se i duheshin për t'ua falur ca lypsarëve. E ruante në fshehtësi këtë veshje dhe shkonte në mendje si do të vishej, do të qethej dhe do të nisej për rrugë. Në fillim me tren, nja treqind vjorste, pastaj do të shkonte në këmbë nga fshati në fshat. Pyeti për këtë edhe një plak, ushtar të vjetër, se në ç'fshatra shkonte, a jepnin lëmoshë, a të bënin strehë. Ai i tregoi se në ç'vende të prisnin mirë, s'kurseheshin.; andej deshi të shkonte dhe atë Sergi. Ai madje edhe u vesh një natë, deshi të nisej për rrugë, por ja që nuk e dinte se ç'ishte më e mirë: të qëndronte këtu, apo t'ia mbathte. Në fillim u mëdysh, pastaj mëdyshja i kaloi, u ambientua me gjendjen dhe i bëri udhë djallit, kurse veshja e muzhikut vetëm sa i kujtonte mendimet dhe ndjenjat clë i zienin përbrenda.

Njerëzit që i vinin shtoheshin çdo ditë, gjithnjë e më pak kohë i mbetej për përforcimin shpirtëror dhe për lutje. Ndonjëherë, në minuta kthjellimi, mendonte për veten dhe i dukej se ngjante me atë vendin ku më parë buronte një gurrë.

"Ishte një curril i vogël uji të gjallë, që buronte pa u ndier nga unë, kalonte përmes rrieje. Ai më mbushte me jctë të vërtetë. Ishte ajo kohë kur "ajo" (ai me ngazëllim e kujtonte atë natë dhe atë, Makovkinën. Tani e thërrisnin nënë Agnjija) e shtiu në ngasje. Ajo e provoi dhe u përtëri nga ai ujë i kulluar. Por që nga ajo kohë nuk po mundej që të mbushej me atë ujë, se njerzit e përzhitur nga etja vinin, shtyheshin, bënin çmos për ta shuar etjen. E rrufitnin të gjithin, mbetej vetëm llumi". Kështu mendonte atë Sergi në ato minuta të rralla por gjendja më e rëndomtë, në të cilën ndodhej ishte: kapitje dhe përgjëratë ndaj vetes për këtë kapitje.

Ishte pranverë, po afronin kreshmët e mëdha. Atë Sergi po kryente shërbesën në kishën e tij në shpellë. Kishte aq njerëz, sa mund të nxinte ajo kishëzë, nja njëzet vetë. Që të gjithë ishin zotërinj, të kamur. Atë Sergi ia lejonte hyrjen kujtdo, por murgjit i zgjidhnin besimtarët, veçanërisht me këtë merrej i dërguari nga manastiri këtu në vendin e jeremisë së tij. Një turmë njerëzish, nja tetëdhjetë pelegrinë, sidomos gra, ishin mbledhur jashtë kishëzës dhe prisnin t'u dilte atë Sergi e t'i bekonte. Ky, pasi mbaroi së meshuari, u doli njerëzve, u fal para varrit të pararendësit të vet dhe iu morën mendtë e do të ishte rrëzuar, po të mos e kishin mbajtur tregtari që u ndodh prapa dhe murgu që shërbente si dhjak.

- Ç'keni kështu? I ndieri, atë Sergi! O Zot! - u dëgjuan sakaq disa zëra grash. — Ju ra një çehre e verdhë.

Por atë Sergi e mori shpejt veten dhe, ndonëse i ishin prerë fuqitë, e shtyu lehtë tregtarin dhe dhjakun dhe vazhdoi psalmin. Dhjaku Serapion, psaltët dhe motra Sofja Ivanovna, që banonte këtu dhe kujdesej për atë Sergin, iu lutën ta ndërpriste shërbesën.

- S'ka gjë, s'ka gjë, - duke buzëqeshur paksa nën mustacie, u foli atë Serg, vazhdojmë.

"Po, shenjtorët kështu bëjnë", i shkoi në mendje.

- Shenjtëri! Engjëll i Zotit! - dëgjoi atë çast nga pas zërin e Sofje Ivanovnës edhe të atij tregtarit që e kishte mbajtur aty pari. Nuk ua vuri veshin lutjeve të tyre dhe vazhdoi shërbesën. Ashtu të rrethuar nga njerëzit, kaluan nëpër korridore për te kishëza e vogël, dhe aty, ndonëse shkurtoi pak, e çoi deri në fund meshën.

Fill pas shërbesës, atë Sergi i bekoi pjesëmarrësit dhe doli të prehej në stolin nën lisin te hyrja e shpellës. Donte të merrte pak ajër të pastër, e ndiente të domosdoshme një gjë të tillë, por, me të dalë aty, turma e njerëzve iu vërsul me lutje që t'i bekonte, t'i ndihmonte me këshilla dhe porosi. Kishte midis tyre pelegrinë që endeshin nga një vend i shenjtë në tjetrin, nga një atë i urtë te tjetri, dhe ngado që shkonin i përkuleshin shenjtërisë së tyre. Atë Sergi e njihte mirë këtë kategori njerëzish të rëndomtë, aspak fetarë dhe të ftohtë; kishte edhe pelegrinë, shumica ushtarë në lirim, të flakur tej nga jeta e kamur, që endeshin trokë e barkthatë, shpesh të alkoolizuar, nga manastiri në manastir vetëm e vetëm që ta mbanin gjallë frymën; kishte edhe fshatarë e fshatare shëndediga që i drejtoheshin me kërkesat e tyre egoiste për t'u shëruar nga sëmundjet ose për të zgjidhur dyshimet në veprimet praktike: për fatin e vajzës, për blerjen e një dyqani, të tokës ose për heqjen nga vetja të mëkatit për fëmijën e lindur jashtë kurore. Këta tipa atë Sergi i njihte prej kohësh dhe nuk i ngjallnin më kureshtje. Prej tyre ai s'kishte ç'të mësonte, ata nuk i ngjallnin ndonjë ndjenjë fetare, por i pëlgente t'i shikonte si një turmë, së cilës ai, bekimi i tij, fjala e tij, i duhej dhe u ishte e shtrenjtë;

atij edhe i rëndohej kjo turmë, por edhe e kënaqte prania e saj. Dhjaku Serapion nisi t'i dëbonte ata, duke u thënë se atë Sergi ndihej i lodhur, por ky kujtonte fialët e Ungjillit: "Mos i pengoni ata (fëmijët) të vijnë tek unë", dhe, i mallëngjyer syresh, u thoshte që t'i linin të vinin.

Si ngaherë, u ngrit, iu afrua parmakëve, ku zakonisht grumbulloheshin besimtarët dhe nisi t'i bekonte e t'u përgjigjej pyetjeve që i bënin me një zë aq të dobët, sa edhe vetë u rnallëngjye prej tij. Por ndonëse dëshira për t'i takuar nuk i mungonte, të gjithë nuk mundte t'i takonte: iu errën sytë, u kalamend dhe u kap shpejt te parmakët. Ndjeu t'i shpeshtohej pulsi, në fillim u zbeh, kurse pas pak u skuq.

- E po, nesër shihemi. Sot nuk mundem më, - u tha dhe, pasi i bekoi që të gjithë, shkoi të ulej në stol. Tregtari e mori për krahu dhe e ndihu të ulej.

- 0 atë! - u dëgjua nga turma. - O atë! Mos na braktis! Do të marrim fund pa ty!

Tregtari e uli atë Sergin në stolin nën lis dhe, si të ishte polic, zuri të dëbonte njerëzit. Ai vërtet që u fliste me zë të ulët, me qëllim që atë Sergi të mos dëgjonte, por u fliste prerë dhe tërë zemërim.

- Shporruni de, shporruni që këtej! Ju bekoi de, ç'doni më? Thyeni qafën, se po ju zura...! Hajt, zhdukuni! Po ti, moj teto, ç'më shikon ashtu? Ku kërkon të futesh? Të thamë, mbathja. Nesër, ç'të na sjellë ditë e Perëndisë, për sot mbaruam.

- Po unë, ja, vetëm sa ta shoh dua, - i thoshte me përgjërim plaka.

- Ta tregoj unë ty qejfin, hiqu të them! Atë Sergi e vuri re se tregtari sikur po sillej ashpër dhe me zë të mekur i tha kisharit, të mos i dëbonin njerëzit. Atë Sergi e dinte që ky do t'i dëbonte që do t'i dëbonte, dhe ia kishte shumë ënda të mbetej

vetëm dhe të pushonte, por e dërgoi kisharin vetëm e vetëm që të dukej në sy të pelegrinëve.

- Mirë, mirë. Unë nuk po i dëboj, unë po i bind, - iu përgjigj tregtari. - Se ata janë razi t'i marrin shpirtin tjetrit. Ku kanë mëshirë për tjetrin ata, ata vetëm për veten e tyre mendojnë. U thamë të largohen, nesër shohim e bëjmë.

Dhe tregtari që të gjithëve u dha dërrmën.

Po tregonte zell sepse i pëlqente të dëbonte njerëzit dhe e kishte përzemër rregullin, por kryesore ishte se atij i lipsej atë Sergi. Ai ishte i ve, kishte vetëm një vajzë, të sëmurë, të pamartuar, kishte përshkuar një mijë e katërqind vjorste për ta sjellë tek atë Sergi, me shpresën që ky ta shëronte. E kishte kuruar dy vjet rresht në vende të ndryshëm: në fillim në klinikën e institutit të mjekësisë të gubernës - nuk arriti gjë; pastaj e çoi te një i ditur në gubernën e Samarës - diçka u përmirësua; e çoi te një mjek në Moskë, harxhoi para pa masë, nuk pati ndonjë përmirësim. I thanë se atë Sergi i shëron të sëmurët dhe ai e solli këtu. Kështu që, kur tregtari i dëboi më në fund njerëzit, iu afrua atë Sergit dhe, pasi i ra përpara në gjunjë, i tha me zë të lartë:

- Atë i shenjtë, bekoma time bijë të sëmurë, shëroje nga dhembjet dhe astallëku. Mora guximin dhe erdha të të ndjek pas gjurmëve. - Dhe i kryqëzoi duart. Të gjitha këto i bëri dhe i tha sikur të qenë të përcaktuara qartë e prerë me ligj e me kanun, sikur vetëm kështu dhe në asnjë mënyrë tjetër duhej dhe detyrohej të ulej për shërbimin e së bijës. E bëri këtë me aq vetëbesim, saqë dhe atë Sergit iu duk se pikërisht kështu duhej thënë dhe bërë. Ky, sidoqoftë, e urdhëroi të çohej e t'i kallëzonte si qëndronte puna. Tregtari i tregoi se vajza e tij ishte njëzet e dy vjeçe, kishte rënë sëmurë dy vite të shkuar; pas

vdekjes së papritur të së ëmës, kishte vënë kujën dhe që atëherë s'ishte më në vete. Ai e solli këtu që larg dhe, ajo, po priste në hotel kur të jepte urdhër atë Sergi që ta sillnin tek ai. Ditën ajo nuk dilte, i trembej dritës, mund të dilte vetëm pas perëndimit të diellit.

- Si, ndihet fare e pafuqishme? - kërkoi të dinte atë Sergi.

- Jo, nuk është fare e pafuqishme, mbahet mirë, veçse është me xhinde, kështu i ka thënë doktori. Po qe se atë Sergi urdhëron që ta sjellin tani, vete dhe e bie me një frymë. Atë i shenjtë, gëzojeni këtë prind të mjerë, shërojani evlatin, me lutjet tuaja shpëtomani vajzën e sëmurë!

Dhe tregtari ra përsëri vrulltazi në gjunjë dhe, me duar të kryqëzuara e kokën të vaisur, ngriu në vend. Atë Sergi përsëri i tha të ngrihej, dhe sakaq mendjen ia përshkoi mendimi se sa e vështirë ishte puna që bënte dhe se pavarësisht nga kjo, ai e bën me përulësi. Psherëtiu thellë, heshti disa sekonda dhe i tha:

- Mirë, silleni në të ngrysur. Do t'i lutem Zotit për të, por tani jam i lodhur, - dhe mbylli sytë. - Do t'ju çoj vetë lajm.

Tregtari u zmbraps në majë të gishtave dhe nga kjo çizmet i kërcitën më fortë mbi. rërë. Atë Sergi mbeti vetëm.

Jetën atë Sergi e kishte të mbushur dinga me shërbesa dhe vizitorë, por ajo ditë kishte qenë veçanërisht e vështirë. Në mëngjes e kishte vizituar një person prej dere të lartë, ai kishte biseduar gjatë me të; pas atij kishte qenë një zonjë me të birin. Ky ishte një profesor i ri, ateist, të cilin e ëma, një besimtare e zjarrtë, e dhënë e tëra pas atë Sergit, e kishte sjellë aty dhe i qe lutur të bisedonte me të. Biseda kishte qenë tejet e vështirë. Djaloshi, me ç'dukej, nuk dëshironte të hynte në debat me murgun, binte dakord me ç'i thoshte ky, si të kishte të bënte me një njeri të dobët, por atë Sergi e shihte që djaloshi nuk i

besonte dhe, pavarësisht nga kjo, e ndiente veten mirë, krejt të lehtësuar dhe të qetë. Atë Sergi e kujtonte tani këtë bisedë me një ndjenjë pakënaqësie.

- Duhet të hash diçka, o atë, - I tha kujdestari.

- Po, më sillni diçka.

Kujdestari u largua për në qelinë e ndërtuar dhjetë hapa më tej hyrjes për në shpellë dhe atë Sergi mbeti vetëm.

Kishte kaluar ajo kohë kur rronte i vetëm dhe çdo gjë e bënte vetë; tani nuk ushqehej vetëm me bukë e dhallë. Kishte kohë që ia kishin mbushur mendjen se s'kishte asnjë të drejtë të sillej mospërfillës ndaj shëndetit. Tani vërtet që e ushqenin me kreshmore, por ky ushqim i bënte mirë për shëndetin. Hante pak, por shumë më tepër se më parë dhe shpesh e më shpesh të ngrënët po i jepte kënaqësi, e jo si më parë, që i ngjallte neveri, ngaqë e dinte që po mëkatonte. Ja edhe tani. Hëngri një tas me gjellë, përlau një gjysmë fotulle të bardhë dhe piu sa deshi çaj.

Kuidestari u largua dhe ai mbeti i vetëm nën hijen e

Ishte një mbrëmje e mrekullueshme maji. Në mështeknat, lisat, blirët dhe rrapet sapo kishte dalë gjethi. Gëmushat e qershisë së egër aty matanë lisit ishin në lulëzim të plotë dhe ende nuk u kishin rënë petalet. Bilbilat, njëri aty afër, kurse nja dy a tre të tjerë atje poshtë në kaçubet buzë lumit, ia kishin marrë këngës. Nga lumi vinte mbyturazi avazi i një kënge, me ç'dukej këndonin argatët që ktheheshin nga puna. Dielli u fsheh prapa pyllit dhe rrezet e tij ende përshkënditnin përmes gjethnajës së njomë. Visi anekënd ishte gjelbërosh, ndërsa vendi poshtë Lisit qe i hirtë. Bubuzhingat fluturonin, befas mblidhnin krahët dhe binin.

Pas darke atë Sergi u zhyt në një lutje mendësore: "O Zoti Jezu Krisht, ti o biri i Perëndisë, ki mëshirë për ne!" Pastaj

nisi të thoshte një psalm, kur befas, në mes tc psalmit, papritur e pakujtuar, një harabel kërceu nga gëmusha në tokë dhe, me cicërima e zhaurima, iu afrua, u tremb nga prania e ti dhe u largua me vërtik. Atë Sergi po thoshte lutjen ku flitej për oshënarinë dhe po ngutej ta mbaronte se duhej thirrur tregtari me të bijën e sëmurë: mendja i rrinte tek ajo. Thoshte me vete se do të kishte të bënte me një person të ri, e kjo e ngazëllente; pastaj edhe i ati, edhe ajo, e mbanin për shenjtor, për njeri, lutja e të cilit i shkonte Zotit. Ai robtohej ta kundërshtonte këtë, por në thellësi te shpirtit e ndiente që veten e hiqte për të tillë.

Vetëmevete habitej si i ndodhi kjo që atë, Stepan Kasatskin, zunë ta mbanin për shenjtor, madje edhe për çudibërës, por që ishte i tillë, kjo tani për të jashtë çdo dyshimi: nuk mund të mos u besonte çudive që i kishte parë me sytë e tij, duke filluar me djalin krejt të pafuqishëm e deri tek plaka e fundit, që i erdhën sytë pas lutjes që bëri.

Sado e çuditshme i dukej, por kishte ndodhur. E bija e tregtarit s'i dike nga mendja, sepse ishte një fytyrë e re, pastaj kishte besim tek ai dhe, sepse nëpërmjet saj, ai përsëri do të mund të tregonte forcën e tij të shërimit, të rriste lavdinë e vet. "Bëjnë mijëra vjorste deri këtu, në gazetat shkruajnë, Lartmadhëria është në dijeni, edhe në Evropë, në Evropën jobesimtare kanë dijeni", mendonte jo pa krekosje. Dhe papritmas ndjeu ta vriste ndërgjegjja për këtë sqimë të tijën dhe u dha përsëri pas lutjeve. "O Zot! O i madhi Zot! Qetësoma shpirtin me të vërtetën! Eja dhe zër vend në shpirtin tim! Pastroje nga çdo e keqe dhe shpëtona nga i ligu! Pastroma nga kjo sqimë lavdindjellëse që po më zhbiron tejetej", - e përsëriti dhe kujtoi sa herë e kishte përsëritur këtë lutje dhe sa të kota kishin qenë deri në atë çast kësi lutjesh. Se lutjet e tij bënin mrekulli për të tjerët, ndërsa për veten ai nuk mund t'i kërkonte

Zotit që ta Oronte nga kjo dobësi fare e vogël. Iu kujtuan lutjet e kohëve të para të jeremisë: t'i dhurohej pastërtia, përulësia dhe dashuria; atëherë atij dukej se Zoti ia kishte dëgjuar, ai atëherë kishte genë pastër dhe kishte prerë madje edhe gishtin (ngriti lart cungun e gishtit rrethuar nga një lëkurë e rrudhosur, dhe e puthi); i dukej se e kishte atëherë përulësinë, se luftonte prapa çdo mëkat, dhe i dukej se edhe dashurinë e kishte pasur, kur kujtonte se me çfarë ngazëllimi e kishte pritur atë plakun e dehur që i kishte ardhur për ta parë, që i kishte kërkuar edhe të holla, e më në fund atë, Makovkinën. Po tani? Dhe i bëri vetes pyetjen: "A kishte tani ndonjë që e donte me shpirt? A e donte vallë Sofje Ivanovnën, dhjakun Serapion? A ndiente vallë dashuri për të gjithë ata, me të cilët ishte takuar pak më parë, për atë djaloshin e ditur, me të cilin kishte bërë një bisedë mësimdhënëse, duke u merakosur vetëm e vetëm që t'i tregonte sa i mençur dhe sa i freskët në mendime?"

I vinte mirë që ata e u donin, i duhej ajo dashuri e tyre, por ai vetë për ta asgjë nuk ndiente. Tanimë nuk ndiente as dashuri, as përulësi e as dëlirësi.

I erdhi mirë kur mësoi se e bija e tregtarit ishte njëzet e dy vjeçe, dhe mezi priste të merrte vesh, në ishte e bukur. Kur pyeste për anët e saj të dobëta, rrekej të zbulonte, në kishte ajo hire femre apo jo.

"Pse aq poshtë të kem rënë vallë? - mendoi. - O Zot, më ndihmo, më bëj si isha! O Perëndi! O Zot i madh!" Kryqëzoi krahët dhe nisi të falej. Bilbilat këndonin. Bubuzhinga i fluturoi në sup dhe zuri t'i ecte nëpër zverk. E flaku tej me shuplakë. "Po a ka Zot? Si i bëhet, nëse unë trokas në derën e mbyllur nga jashtë?... Dryni është në derë, unë atë mund ta shihja. Dryni janë bilbilat, bubuzhinga, natyra. Ai djaloshi, kushedi, ka të

drejtë". Filloi të falej me zë të lartë dhe u fal gjatë, aq sa këto mendime i firapsën dhe ai përsëri e ndjeu veten të qetë e të sigurt. I ra këmborës dhe kujdestarit që iu afrua i tha të lajmëron.te tregtarin me të bijën të vinin menjëherë.

Tregtari e solli të bijën duke e mbajtur për krahu, e futi në geli dhe sakaq u largua.

Vajza ishte flokëkashtë, qumësht e bardhë, e zbehtë, e bëshmc, jashtëzakonisht e përkorë, me një fytyrë fëmije të trembur dhe me tipare femërore shumë të zhvilluara. Atë Sergi po rrinte në stalin te dera. Kur hyri vajza dhe qëndroi pranë tij, ai i dha uratën, por edhe vetë u tmerrua që s'po ia shqiste dot sytë nga kurmi. Ajo kaloi dhe ai e ndjeu veten të trullosur. Nga shprehja e fytyrës e kuptoi se ishte natyrë sensuale dhe gjysmake. U ngrit dhe u fut në qeli. Ajo po e priste ulur në një stol.

Kur hyri, ajo u ngrit.

- Dua të vete te babi, tha.

- Mos u tremb, ia ktheu ai. - Çfarë të dhemb?

- Çdo gjë më dhemb, - i tha ajo dhe befas fytyrën ia vezulloi buzëqeshja.

- S'do të kesh më dhembje, - i tha ai. - Falju Zotit.

- E ç't'i falem, i jam falur, s'më ka bërë gjë, - dhe ajo vazhdonte të buzëqeshte. - Ja, ju lutuni dhe ma vini dorën këtu. Unë ju kam parë në ëndërr.

- Si më ke parë?

- Po ja, ju kam parë sesi ma vutë dorën këtu, në kraharor. Ajo ia mori dorën dhe ia ngjeshi në kraharor. ja, këtu.

Ai i dha dorën e djathtë.

- Si e ke emrin? e pyeti duke u dridhur si purtekë dhe duke e ndier se po dorëzohej, se epshi tanimë i kishte dalë nga kontrolli.

- Maria. Pse më pyesni?

Ajo ia mori dorën dhe ia puthi, pastaj me njërën dorë e mbërtheu për beli dhe e shtrëngoi pas vetes.

- Ç'bën kështu? — i pëshpëriti. — Ti, Maria, je vetë djalli.

- E po, ku ta dish...

Dhe, pa ia hequr duart, u ul bashkë me të në krevat.

Në agim ai doli në çardak.

"A thua të ketë ndodhur e gjithë kjo? Kur të vijë i ati, ajo ka për t'i kallëzuar. Ajo është vetë djalli. Po ç'më mbetet tani? Ja ku është ajo sëpata me të cilën preva gishtin". Rrëmbeu sëpatën, bëri për nga qelia. U gjend ballë për ballë me kujdestarin.

- Mos keni nevojë për dru? Ju lutem, ma jepni sëpatën. Ia dha sëpatën. Hyri në qeli. Ajo vazhdonte të flinte. Ia hodhi sytë dhe u tmerrua. Bëri disa hapa drejt vendit ku kishte varur rrobat, u vesh si muzhik, mori gërshërët, i preu flokët dhe zbriti monopatin poshtë për nga lumi, ku kishte katër vjet që nuk kishte shkelur.

Përgjatë lumit gjarpëronte një dhiare, eci e eci nëpër të, gjatë, derisa afroi dreka. Në drekë u fut në një korije dhe aty u shtri. Në të ngrysur, iu afrua fshatit, pa e lënë lumin. Nuk eci në drejtim të fshatit, por ndoqi buzën e lumit drejt një honi...

Ishte agu mëngjesor, nja një gjysmë ore para se të lindte dielli. Përreth çdo gjë qe e veshur në gri, qe e zyrntë, era e ftohtë e parapagimit, që frynte nga perëndimi, të priste si brisk. "Po, i duhet dhënë fund. S'ka Perëndi! Si është më mirë? Të

hidhem në hon? Po unë di not, s'kam për t'u mbytur. Të varem. Fare lehtë, rripin në atë degë dhe..." Iu duk kjo aq e mundshme dhe e afërt, saqë e pushtoi tmerri. Deshi, si bënte zakonisht në çaste angështie, të falej. Po s'kishte se kujt. Zot nuk kishte. U shtri dhe mbështeti kokën mbi dorën e përthyer në bërryl. Befas e kaploi gjumi, dora nuk po ia mbante dot kokën, e shtriu krahun, vuri mbi të kokën dhe sakaq e zuri. gjumi. Por ai zgjati gjithë - gjithë një hop; u zgjua i tromaksur dhe nisi a të shihte në ëndërr, a ta kujtonte veten thuajse fëmijë, në shtëpinë e së ëmës në fshat. Ja, iu afrua një karrocë dhe prej saj doli daja, Nikollai Sergejeviçi, me atë mjekrën e madhe, të zezë, si lopatë dhe pas tij zbriti Pashenka, një çupëzë imcake, thatanike, me sy të zinj, të mëdhenj, të përkorë dhe me fytyrë të druajtur, të mjerë.

Dhe ja, në shoqërinë e tyre, të djemve sjellin Pashenkën. Duhej luajtur me të, por s'të luhej, ishte e mërzitshme. Ishte debile fare. Puna shkoi deri aty, sa atë e vunë në lojë, e detyruan që të tregojë si di të bëjë not. Ajo u shtri në dysheme dhe llapashitet si të ishte në ujë. Të gjithë u gajasën dhe e thirrën budallaqe. Nga kjo ajo u bë lulëkuqe, pastaj fytyra iu bë pulla - pulla. Të dhimbset, dhe aq shumë, sa të mbyt angështia dhe s'do të mundesh ta harrosh kurrë atë buzëcieshjen e saj të kithtë, të përkorë dhe mirëdashëse. I kujtohet Sergit edhe takimi me të pas kësaj ndodhie. Ishin parë përsëri para se të bëhej murg. Ajo ishte martuar me një çifligar, që ia bëri rrush e kumbulla pasurinë dhe e rrihte. Kishte dy fëmijë: djalë e vajzë.
Djali i vdiq i mitur.

Pashenka i doli para syve në tërë fatkeqësinë e saj. E takoi edhe njëherë në manastir, kur ishte vejushë. Prapë po ajo e para ishte: nuk thoshe dot për të se ishte budallaqe, por e shpëlarë, një hiç gjë, ishte e mjerë. Kishte ardhur me të bijën

dhe me dhëndrin. Ishin fare të varfër. Jetonin në një qytet të humbur në skamje. "E pse më shkoi mendja tek ajo?" - e pyeti veten. E prapëseprapë ajo nuk po i shqitej nga mendja. "Ku të jetë, vallë? Ç'bën? Ashtu fatkeqe të ketë mbetur si atëherë kur tregonte shtrirë në dysheme si bëhej noti? E ç'më duhet që mendoj për të? Ç'pres? I duhet dhënë fund".

Dhe përsëri e pushtoi tmerri. Dhe përsëri që t'i përvidhej atij mendimi, e çoi mendjen te Pashenka.

Ndenji kështu gjatë, duke menduar herë për fundin e pashmangshëm, herë për Pashenkën. Pashenka i dukej se do ta shpëtonte. Më në fund e zuri gjumi. Pa në ëndërr një engjëll që i erdhi e i tha: "Shko te Pashenka. Merr mendimin e saj se ç'duhet të bësh. Tregoi se ç'mëkate ke bërë dhe dëgjoje se ç'porosi do të të japë, që të shpëtosh prej tyre".

U zgjua, dhe meqë këtë e mori për fjalën e Perëndisë, u gëzua dhe vendosi të bënte ashtu si i foli Zoti i fanitur. E dinte qytetin ku banonte ajo, ishte nja treqind vjorste larg dhe u nis për atje.

Pashenka kishte kohë që nuk ishte Pashenkë, por Praskovja Mihajllovna, një plakë e rrudhosur, e përtharë, vjehrra e një humbamenoje, nëpunësit pijanik Mavrildevit. Banonte në një qytet të thellë, ku dhëndrit s'ia varte kush, dhe qe e detyruar që ta mbante familjen me frymë: të bijën, dhëndrin e sëmurë e nevrastenik dhe pesë nipërit. I mbante me frymë me të hollat që nxirrte duke u dhënë mësime muzike vajzave të tregtarëve. Çdo ditë kishte herë katër e herë pesë orë mësimi, tërë muajin mblidhte si ndonja gjashtëdhjetë rubla. Me këto para kullandriseshin në pritje të ndonjë vendi pune. Me

lutjen për punë, Praskovja Mihaillovna u ishte drejtuar njerëzve të fisit të saj dhe të njohurve, përfshi këtu edhe Sergin. Por letra e saj Sergin nuk e gjeti aty. Ishte e shtunë dhe Praskovja Mihajllovna vetë po ngjeshte brumin për gurabije me stafidhe, që gatuante aq mirë kuzhinieri i tyre, bujkrob në shtëpinë e babait. Ajo donte t'i gostiste me to nipërit me rastin e festës.

Masha, e bija, po merrej me më të voglin; vajza dhe djali, që ishin më të rritur, kishin shkuar në shkollë. Dhëndri nuk kishte mbyllur sy tërë natën dhe tani po flinte. Praskovja Mihajllovna një natë më parë kishte rënë vonë, ishte marrë me të bijën e zemëruar sa s'mbante më nga sjellja e të shoqit.

E dinte që dhëndri ishte batall njeri që s'i gjendej shoku, ai nuk mund të fliste e të jetonte ndryshe dhe e shihte se qortimet e të shoqes s'ndryshonin gjë në sjelljen e tij, prandaj bënte çmos që t'i zbuste, që të shmangte sherret, të keqen. Ajo madje dhe fizikisht nuk i duronte dot marrëdhëniet jo dashamire ndërmjet njerëzve. E kishte rnë se të qartë se nga kjo s'vinte asgjë e mirë, përkundrazi, gjendja keqësohej. Për gjëra si këto ajo nuk mendonte, thjesht vuante kush shihte keqdashje, siç vuajnë nga kutërbimi i një kërme, nga një ulërimë therëse, nga goditjet mbi trupin tonë.

Në këto çaste ajo ndihej e kënaqur, se sapo e kishte mësuar Lukerien si ngjishej brumi i ardhur, kur Misha gjashtëvjeçar, i veshur me gushore dhe me çorape të arnuara, hyri me vrap i trembur.

- Gjyshe, të kërkon një plak... Sa i frikshëm që është!...

Lukeria doli për ta parë.

- Ai ngjan me ata endacakët, zonjë.

Praskovja Mihajllovna fshiu llërët dhe duart me përparëse dhe bëri për nga dhoma për të marrë kuletën që t'i jepte pesë kopekë, por iu kujtua se nuk kishte të holla, u kthye

për t'i falur një copë bukë. Iu afrua dollapit, por u skuq nga turpi, kur mendoi se i erdhi keq për paratë dhe, pasi e porositi Lukerien të priste një copë bukë, vetë shkoi për të marrë paratë. "Ja, ky do të jetë dënirni yt, - tha me vete. - Jepi edhe atë, edhe atë".

Ia zgjati edhe bukën, edhe paratë endacakut dhe, duke ia dhënë, jo vetëm që s'ndjeu krenari për këtë bujari të vetën, por, përkundrazi, i erdhi turp që po i jepte aq pak. Kjo ngaqë ai endacak seç kishte një pamje që të ngjallte respekt.

Ndonëse kishte përshkuar treqind vjorste dhe ishte i këputur e i dobësuar, flokët i kishte të qethur e në kokë mbante një kësulë muzhikësh dhe çizmet i kishte si të muzhikëve, ndonëse përkulej me një përulësi të pazakontë. Sergi e ruante pamjen hijerëndë plot paraqitje, me të cilën i bënte aq shumë për vete njerëzit. Por Praskovja Mihajllovna nuk e njohu. Ajo nuk mund ta njihte, kishte tridhjetë vjet që nuk e kishte takuar.

- Merrini, njeri i mirë. Kushedi jeni i uritur? Ai e mori bukën dhe paratë. Praskovja Mihajllovna u çudit që nuk po ikte, por ia kishte ngulur sytë.

- Pashenka. Kam ardhur te ti. Më bëj strehë!

Dhe sytë e zinj të mrekullueshëm po e shihnin ngultas, sakaq shkëlgyen nga lotët që i dolën. Nën mustaqet thinjoshe iu drodhën me drojë buzët.

Praskovja Mihajllovna vuri pëllëmbët mbi gjoksin e tharë, hapi gojën dhe shtangu me bebëzat e zgjeruara të syve, të ngulur në fytyrën e endacakut.

- Si kështu? Stjopa! Sergei! Atë Sergi!

- Po, unë jam, - shqiptoi ultas Sergi.

- Veç jo Sergi, jo atë Sergi, por mëkatari i madh Stepan Kasatski; mëkatari i madh që ka mbaruar me gjithsej. Më bëj strehë, më jep dorën!

- E pamundur! Si qenkeni përulësuar kështu? Hyni, hyni brenda!

Ajo i zgjati dorën, ai nuk ia mori, vetëm u çapit pas saj.

Po ku ta vinte? Shtëpia qe e vogël. Në fillim ajo kishte pasur për vete një dhomëz që ngjante më tepër me një qilar, por më vonë ia kishte dhënë së bijës. Tani aty Masha po vinte në gjumë të voglin.

- Uluni këtu, rrini pak, - i tha Sergeit dhe i tregoi stolin në kuzhinë.

Ai u ul dhe zuri të hiqte çantën e shpinës me një dorë të stërvitur: një herë liroi njërin rrip, pastaj tjetrin.

- 0 Zot, Zot i madh, ç'pamje të përvuajtur që keni! Me ç'lavdi keni qenë i rrethuar dhe papritmas ja...

Sergi nuk iu përgjigj, buzëqeshi dhimbshëm duke rreguiluar pranë vetes çantën.

- Masha, e di kush na erdhi? - Dhe Praskovja Mihajllovna me zë të ulët i tregoi së bijës për Sergin; bashkë nxorën nga qilari plaçkat e tepërta, djepin dhe e rregulluan për të ndenjur Sergi.

Pastaj i thanë: - Pushoni pak! Qetësohuni! Ne kemi ca punë.

- Ku do të shkoni?

- Unë kam ca orë vjen turp ta them, po jap mësime muzike.

- Muzika është gjë e mirë. Veç një gjë, Praskovja Mihajllovna, kam pak punë me ju. Kur do të flasim?

- Do të jem e lumtur t'ju dëgjoj. Në mbrëmje, mirë?

- Mirë, veç kam edhe një lutje: mos i flisni kujt për mua, mos tregoni kush jam. Se unë vetëm juve ju besova. Askush nuk e di se ku kam shkuar. Ashtu e kam punën.

- Ah, po unë vajzës i tregova.

- E po, porositeni të mos i flasë njeriut.

Sergi zbathi çizmet, u shtri dhe humbi në një gjumë të thellë pas natës pa gjumë dhe dyzet vjorsteve rrugë në këmbë.

Kur u kthye Praskovja MihajHovna, Sergi ishte ngritur dhe po e priste. Nuk doli për të ngrënë drekë, e hëngri aty në dhomë supën dhe gjellën kreshmore që i solli Lukerja.

- E pse erdhe më herët se the? — e pyeti Sergi. Hë, flasim tani?

- Po ç'është, vallë, kjo dhuratë për mua, gjithë kjo lumturi, që më erdhi në shtëpi, një i tillë mysafir? I lashë pa bërë disa mësime sot. I bëj ditë tjetër... Kam kohë që ëndërroj t'ju shoh, ju kam dërguar letra, kur befas ç'lumturi!

- Pashenkë! Këto fjalë që do të dëgjosh, merri për rrëfim, për fialë që do eia them Zotit në orën e vdekjes. Pashenkë! Unë nuk jam njeri i shenjtë, nuk jam madje as njeri i zakonshëm: unë jam mëkatar, një mëkatar i ndyrë, i pështirë, i çoroditur, fodull. Nuk e di, në jam më i keq se të gjithë njerëzit, por jam më i keqi i të këqijve.

Pashenka e shihte me sy të shqyer; dukej që nuk po i besonte. Pastaj, kur u bind plotësisht se ajo që po i tregonte ishte e vërtetë, ia preku me dorën e saj dorën dhe, duke i buzëqeshur rnëshirëplotë, i tha:

- Stiva, ti ndoshta, i zmadhon gjërat?

- Jo, Pashenkë. Unë jam i përlyer, jam vrasës, jam gënjeshtar dhe plëngprishës i Perëndisë.

- 0 Zot! Ç'është gjithë kjo? mërmëriti nëpër dhëmbë Praskovja Mihajnovna.

- Por duhet jetuar. Dhe unë, që kam menduar se i di të gjitha, që u kam dhënë mendje të tjerëve si duhet të jetojnë, tani nuk di asgjë dhe të falem ty të më mësosh.

- Ç'flet kështu Stiva? Ti tallesh. E pse ju të gjithë talleni me mua?

- E po, mirë, po tallem. Veç më thuaj si ia kalon, si e jetove jetën?

- Unë? Unë kam bërë një jetë të ndyrë, të pështirë dhe tani po më ndëshkon Perëndia, e kam hak; bëj një jetë aq të keqe...

- Po si u martove? Si shkove me burrin?

- Keq e mos më keq. Rashë në dashuri, as vetë s'e kam kuptuar sesi. U ngatërrova ndyrë. Babai nuk deshi. Unë s'dëgjova njeri, u martova. E martuar, në vend që t'i ndihja në çdo gjë burrit, e mundoja me xhelozinë time, që unë nuk kisha forcë ta mposhtja.

- Kam dëgjuar që ai pinte.

- Po, veç unë nuk kam ditur të sillem. Vetëm e qortoja. Kurse dehja është sëmundje, ai s'e përmbante dot veten, kurse unë, më kujtohet, nuk e lija të pinte. Dhe ndodhnin skena të llahtarshme.

Dhe ajo e shihte Kasatskin me ca sy të mrekullueshëm, që shprehnin përvuajtje të shkaktuar nga këto kujtime.

Kasatskit iu kujtua se i kishin treguar për të shoqin, që e rrihte Pashenkën. Dhe Kasatski, kur shihte qafën e saj të dobësuar, të rreshkur, me damarët e fryrë prapa veshit dhe me atë tufëzën e flokëve të rralluar, gjysmë të thinjur e gjysmë të

verdhë, i bëhej sikur po e shihte tani me sytë e tij gjithë sa kishte ndodhur në ato kohë.

- Pastaj mbeta vetëm, me të dy vocërrakët, pa asnjë mjet jetese.

- Po ju keni pasur çifligun.

- Që kur ishte Vasja gjallë, e shitëm... Paratë i harxhuam. Duhej jetuar, kurse unë nuk dija ndonjë zanat, si të gjitha ne, çifligaret. Isha fare duartharë, isha veç të tjerave. Hëngrëm ç'n.a kishte mbetur, unë u jepja mësime fëmijëve dhe vetë diç mësova bashkë me ta. Kur ja, Mitja zuri shtratin, ishte në klasën e katërt dhe pas pak e mori Perëndia. Maria ra në dashuri me Vanjën, dhëndrin. Ai s'është i këq, veçse është fatkeq. Është i sëmurë.

- Nënoke, - e ndërpreu e bija. Po merreni pak Mishën, se unë s'do ndahem dysh.

Praskovja Mihajllovna u drodh, u çua, doli nga dhomëza me hapa të shpejtë dhe u kthye me djalin e vogël në krah që i jepte trupit prapa dhe kapej me doçkat pas shamisë së saj.

- Epo, ku e kisha fjalën? Vanja ishte edhe në punë, madje punëdhënësi qe njeri i mirë, e donte, po ja që nuk punonte dot më, doli në pension.

- Po nga se vuan?

- Nga nevrastenia, është një sëmundje e tmerrshme. Jemi këshilluar me mjekët, ka nevojë të udhëtojë, po të hoila nuk kemi. Veç nuk i kam humbur shpresat, them se do t'i kalojë. Se dhimbje kushedi çfarë nuk ka, por...

- Lukerja! - u dëgjua atë çast zëri i tij i zemëruar dhe i dobët. - Sa herë që duhet këtu, atë diku e çojnë. Nënoke!...

- Erdha, - e la përsëri përgjysmë fjalën Praskovja Mihajllovna. — S'ka ngrënë ende drekë. Nuk ha dot me ne, do veç.

Ajo doli. Bëri disa punë në dhomën tjetër dhe u kthye duke fshirë duart e dobësuara, të nxira nga dielli.

- Ja, kështu jetoj. Ankohemi, s'jemi të kënaqur, po ama, lavdi Zotit, nipçet i kemi si poçe, të mbarë dhe jeta ecën. Po ç'të flasim për mua.

- Po me ç'të ardhura jetoni?

- Unë nxjerr ca para. Më parë më mërziste muzika, po sa më hyri në punë pa.

Dorën e kishte vënë mbi komonë, pranë së cilës qe ulur dhe, sikur të ushtrohej kështu në piano, lëvizi gishtat e dobësuar.

- E sa ju paguajnë për mësimet që jepni?

- Më paguajnë edhe një rubël, edhe pesëdhjetë kopekë, ka raste edhe tridhjetë. Të gjithë sillen mirë me mua.

- Po a mësojnë ndopak? — e pyeti Kasatski duke i buzëqeshur paksa me sytë.

Praskovja Mihajllovna në fillim nuk pandehu se ai e kishte me gjithë mend pyetjen, prandaj e pa drejt në sy, për të kuptuar të vërtetën.

- Edhe mësojnë, ka që kanë ecur. Ja, e bija e kasapit është një vajzë e mrekullueshme, zemërmirë dhe e pashme. Të kisha qenë ca më e zonja, nëpërmjet lidhjeve që kam me prindërit e nxënësve, do t'i kisha gjetur një vend pune dhëndrit. Po asgjë s'kam bërë dhe ja, i katandisa që të gjithë në këtë gjendje.

- Po, po, - i tha Kasatski me kokën mënjanë. - Po në kishë a shkoni rregullisht, Pashenkë? - e pyeti.

- Ah, mos më flisni për këtë. S'i kam mirë punët, e kam lënë pasdore. Me fëmijët mbajmë kreshmë dhe shkojmë në kungim, po ndodh që edhe një muaj të mos shkoj. Fëmijët i çoj.

- Po vetë pse nuk vini?

- T'ju them të drejtën, - ajo u skuq e tëra, - s'kam rroba për të qenë. Ashtu e leckosur më vjen turp nga bota. Më ka kapur dembelia.

- Po në shtëpi i faleni Zotit?

- I falem, po ç'të falur është ky, sa për sy e faqe. E di që s'duhet bërë, por ja që nuk kam ndjenjë të vërtetë; e vetmja gjë që di mirë, janë poshtërsitë që kam bërë në këtë jetën time perrupi …

- Po, po, ashtu, ashtu, - si t'ia miratonte ato që thoshte, ia ngau fjalën Kasatski.

- Ja, erdha, - iu përgjigj sakaq dhëndrit dhe doli duke rregulluar shaminë e kokës.

Këtë herë u vonua shumë. Kur u kthye, Kasatskin e gjeti ashtu si e kishte lënë: bërrylat i kishte mbështetur mbi gjunjë, koka i varej poshtë. Por tani çantën e kishte vënë në kurriz. Kur ajo hyri me kandilin në dorë, ai i ngriti sytë e mrekullueshëm e të ladhur dhe e pa, pastaj psherëtiu thellë - thellë.

- Atyre nuk u tregova se kush jeni, - filloi ajo e druajtur. — Vetëm se u thashë që jeni endacak nga fisnikët, një i njohuri im i vjetër. Shkojmë në kuzhinë të pimë çaj.

- Jo...

- E po t'jua sjell këtu atëherë.

- Jo, s'dua asgjë. Zoti qoftë me ty, Pashenkë. Unë po iki. Po të të vijë keq për mua, mos i trego njeriu se më ke takuar. M'u beto me emrin e Zotit: nuk ke për t'i treguar kujt. Të faleminderit për të gjitha! Do të të hidhesha ndër këmbë të të

falënderoja, por e di që kjo do të të turbullonte. Të faleminderit! Në emër të Krishtit, më fal!

- Bekomëni!

- Ju ka bekuar Zoti.

Dhe ai bëri të dilte, por ajo nuk e la: i solli bukë, djathë dhe gjalpë. Ai i mori dhe doli.

Ishte errësirë dhe ai nuk arriti të kalonte as dy shtëpi, kur ajo e humbi nga sytë; të lehurit e qenve të komshinjve i dha të kuptonte se po vazhdonte rrugën.

"Ja pra, ç'domethënie që pati ajo ëndrra ime. Pasherika shtë njeriu që duhej të isha unë, por që nuk isha. Unë rrojta për njerëzit i fshehur prapa Zotit, ajo rron për Zotin dhe i duket se rron për njerëzit. Po, një punë e mirë, një gotë ujë që jepet pa bërë hesap shpërblimin, është më e shtrenjtë se bamirësitë e mia drejtuar Po, a ka qenë, vallë, tek unë dëshira e sinqertë, qoftë edhe një pjesëz e saj, për t'i shërbyer Zotit? - e pyeti veten dhe përgjigje cienë fialët : "Po, por ishte e fëlliqur, ishte e molepsur nga etja për lavdi njerëzore. Jo, nuk ka Zot për atë që ka rrojtur si rrojta unë, për lavdi njerëzore. Do ta kërkoj Zotin".

Dhe ai shkoi, ashtu si bëri për të ardhur te Pashenka, nga fshati në fshat, duke u bashkuar me ca endacakë dhe duke i braktisur ca të tjerë, duke kërkuar, në emër të Zotit, një krodhë bukë dhe strehë. Ndodhte që ta sikteriste ndonjë grua e ligë, ta shante ndonjë muzhik i dehur, por shumicën e herëve i jepnin për të ngrënë e për të pirë, i jepnin diçka edhe me vete për rrugës. Pamja prej njeriu të fisëm bënte që t'i afroheshin disa, por kishte edhe të tjerë që, përkundrazi, sikur gëzonin që ja, një

nga zotërinjtë ishte katandisur në varfanjak. Veç përuiësia e tij i çarmatoste që të gjithë.

Kur i ndodhte të gjente gjëkundi Ungjillin, e merrte, e lexonte dhe të pranishmit gjithmonë, cilëtdo që të ishin, mallëngjeheshin dhe habiteshin sa gjëra të reja dëgjonin, të reja, por edhe të njohura mirë prej kohësh.

Kur i rastiste t'u shërbente njerëzve me ndonjë këshillë ose me ndonjë lutje me shkrim, nuk priste që ta falënderonin, se largohej befas. Dhe dalëngadalë Zoti filloi të zinte vend në ndërgjegjen e tij.

Një herë po shtegtonte me dy plaka dhe me një ushtar. Zotëria me zonjën, që ishin ulur në një kaloshin, ku ishte mbrehur një at i bardhë, kurse një grua e re dhe burri i saj kalëronin aty pranë, i ndalën. Hipur në kuaj ishte i shoqi i zonjës me të bijën, kurse në kaloshin rrinte ulur zonja me një udhëtar të huaj, francez, me ç'dukej.

I ndalën që t'i tregonin francezit *les pélègrins*[7] të cilët, sipas paragjykimit të rusëve, në vend që të punonin, endeshin nga vendi në vend.

Ata folën frëngjisht, të bindur se nuk i kuptonte kush.

- *Demander, leur,* - tha francezi, - *s'ils sont bien sûrs de ce que leur pélègrinage est agrèable a Dieu*[8]. I pyetën. Plakat iu përgjigjën : - Si t'i bëhet mbarë Zotit. Që endemi, e dimë se po, por sa për zemrën, ajo është në dorë të tij. Pyetën ushtarin. Ai u tha se vetëm gjëkundi nuk mund të shkonte dot. E pyetën Kasatskin se kush ishte.

- Shërbëtor i Zotit.

---

[7] *Endacakë*

[8] *Pyeteni, nëse janë plotësisht të bindur se kjo endja e tyre I shkon përzemër Zotit.*

- Qu'est- ce qu'il dit?Il ne répond pas[9].
-Il dit qu'il est un serviteur de Dieu[10].

- Cela doit ëtre un fils de prêtre. Il a de la race. Avez-vous de la petite monnaie[11]?

Francezi nxori pak të holla. I shpërndau secilit nga njëzet kopekë.

- Mais dites leur que ce n'est pas pour des cierges que je leur donne, mais qu'ils se régalent de thé[12] ; çaj, çaj, - u buzëqeshi. - *Pour vous, mon vieux*[13], - tha ai dhe me dorën e veshur me dorezë, preku lehtë supin e Kasatskit.

- Ju ndihtë Zoti! - iu përgjigj Kasatski dhe u përkul disa herë në drejtim të tyre, duke tundur kokën thinjoshe, kësulën vazhdonte ta mbante në dorë.

Dhe Kasatskin ky takim e gëzoi pa masë; ai përbuzi mendimin e të tjerëve dhe bëri gjënë më të zakonshme, më të lehtë, i pranoi me përulësi njëzet kopekët dhe ia dha një shokut, një lypësi të verbër. *Sa më pak vlerë fitonte mendimi që kishin për të njerëzit, aq më shumë ndihej Zoti.*

Kështu kaluan tetë muaj, në muajin e nëntë e ndalën në një qytet të vogël, në një bujtinë ku qe vendosur për të kaluar natën bashkë me endacakë të tjerë dhe e çuan në polici, sepse nuk e kishte letërnjohimin. Pyetjeve se ku kishte dokumentet dhe kush ishte, ai iu përgjigj se dokumente nuk kishte dhe ishte njeri i Perëndisë. E morën për njeri të dyshimtë, i bënë gjyqin dhe e internuan në Siberi.

---

[9] *Cfarë tha? Ai nuk iu përgjigj pyetjes.*
[10] *Ai tha se është shërbëtor i Zotit*
[11] *Me sa duket, është bir prifti. Duket nga rasa. Keni të vogla?*
[12] *U thoni se këto nuk po ua jap për qirinj, por për t'u ngrohur me një gotë çaj*
[13] *Për ju, gjysh.*

Në Siberi u vendos me banim te një muzhik i pasur dhe, edhe sot e kësaj dite banon tek ai. Punon si kopshtar, u mëson fëmijëve shkrim e këndim dhe kujdeset për të sëmurët.

Lev Nikollajeviç Tolstoi

1828-1910. Autor rus i veprave të mëdha si "Lufta dhe paqja", `Ringjallja", "Ana Karenina"e të tjera.

"Tolstoi është një nga enigmat më çuditshme të shekullit XIX. Por ka një çelës për shpjegimin e enigmës së tij. Çelësi duhet kërkuar në klasën shoqërore, nga e cila rrodhi dhe nga rrethi dhe ambienti ku jetonte".

FAN S. NOLI

Enigmën e Tolstoit e gjejmë të zbërthyer në novelën Atë Sergi". "Fytyra e tij të kujton zabelin: ka më shumë shkorret se kendina, nga kjo s'ke mundësi të shohësh se ç'fshihet brenda".

STEFAN CVAJG

Përmes fytyrës nuk sheh, por përmes "Atë Sergit" e sheh si ia heq maskën hipokrizisë, si e damkos mashtrimin dhe vetëmashtrimin, si i këndon himn mirësisë dhe bujarisë së shpirtit.

Botimet "ABC" në qarkullim:

1. **Gabriel Garsia Markez** Kronikë e një vdekjeje të paralajmëruar
2. **Ernest Heminguej** Lumi i madh me dy zemra
3. **Tomas Man** Lumturia
4. **Jasunari Kavabata** Bukuroshet e fjetura
5. **Ivo Andriç** Tregime nga Sarajeva
6. **Hajnrih Bël** Nderi i humbur i Katerina Blumit
7. **Honore dë Balzak** Kolonel Shaberi
8. **Gi dë Mopasan** Trashëgimi
9. **Aleksandër I. Kuprin** Byzylyku bojëshege
10. **Gabriel Garsia Markez** Kolonelit s'ka kush t'i shkruajë
11. **Prosper Merime** Kolomba
12. **Nagib Mahfuz** Mbrëmje e bekuar
13. **L. N. Tolstoi** Atë Sergi
14. **Ivan Turgeniev** Ngadhënjim i dashurisë
15. **Fjodor Dostojevski** Sozia
16. **Stefan Cvajg** Njëzetekatër orë nga jeta e një gruaje
17. **Prosper Merime** Karmen